Особливості пізнавальної сфери молодших школярів у навчальних закладах з інклюзивною формою навчання

Студентка: Грицик Олена Володимирівна

Науковий керівник: Вишньовський Василь Володимирович

ЗМІСТ

ВСТУП…….....4

Розділ І. Психолого-педагогічні аспекти пізнавальної сфери молодших школярів у навчальних закладах з інклюзивною формою навчання …...10

1.1. Сутність та особливості пізнавального процесу молодших школярів у навчальних закладах з інклюзивною формою навчання ……....10

1.2. Особливості розвитку пізнавальної сфери молодших школярів з РАС....14

Висновок до розділу…….....19

Розділ ІІ. Експериментальна робота визначення особливостей пізнавальної сфери молодших школярів у навчальних закладах з інклюзивною формою навчання…….....21

2.1. Організація і методи дослідження пізнавальної сфери молодших школярів з РАС…….....21

2.2. Діагностика розвитку пізнавальної сфери молодших школярів…….....24

Висновок до розділу …….....32

Розділ ІІІ. Корекційна робота з розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів у навчальних закладах з інклюзивною формою навчання…….....34

3.1. Корекційна індивідуальна програма з розвитку пізнавальної діяльності у дітей з РАС …….....34

3.2. Оцінка ефективності розробленої програми ……....38

Висновок до розділу…….....45

Розділ IV.Охорона праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях ……....47

4.1. Організація і проведення роботи з охорони праці в освітніх закладах...47

4.2. Соціалізація та формування безпечної поведінки в онтогенезі……....50

Загальні висновки……....53

Список використаних джерел …….....55

Додатки…….....59

ВСТУП

Актуальність даної теми кваліфікаційної роботи обумовлена тим, що молодший шкільний вік є ключовим періодом у розвитку особистості, оскільки на цьому етапі відбуваються значущі новоутворення в особистісно-інтелектуальній сфері, а також відзначається активним ростом та розвитком дитини. У сучасному контексті навчально-вихованого процесу молодший шкільний вік розглядається як період формування особистості дитини.

Однією з ключових складових особистісного розвитку учнів молодших класів є їхня пізнавальна активність, що є важливим чинником у формуванні інтелектуальних якостей особистості. Ця активність сприяє розширенню світогляду, стимулює та збагачує комунікативні уміння та навички, а також сприяє освоєнню дитиною культурного людського досвіду.

Значимим елементом виховання є наявність інклюзивних класів у багатьох загальноосвітніх навчальних закладах, де отримують освіту діти з різними потребами. Такі учні сприймають інформацію та освоюють матеріал інакше порівняно з дітьми із нормальним психічним розвитком.

Пізнавальна сфера діяльності включає в себе навчальну діяльність, процес здобуття знань та розвиток інтересу до науки. Виникнення пізнавальної діяльності залежить від рівня розвитку дитини, її досвіду, знань та мотивації, яка викликає інтерес. Також важливий вплив має спосіб представлення матеріалу вчителем.

Зацікавленість дітей у навчанні визнається ключовим фактором у процесі здобуття знань. Пізнавальну діяльність слід розглядати як один із визначальних елементів навчального процесу, оскільки її вплив неоспоримо розкривається як у створенні живої та захопливої навчальної атмосфери, так і в інтенсифікації пізнавальної діяльності учнів.

Після проведення пізнавальної діяльності, сам процес навчання стає захопливим і значущим для самої дитини. Однією з найбільш актуальних

проблем нашого сучасного суспільства є активізація пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

За останні роки зацікавленість у цьому питанні значно зросла, що визначило вибір теми "Особливості пізнавальної сфери молодших школярів у навчальних закладах з інклюзивною формою навчання".

У ході роботи розглядалися особливості пізнавальної діяльності дітей із відхиленнями у психічному розвитку, зокрема, тих, хто стикається із розладом аутичного спектру (далі - РАС).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досвід вивчення аутизму охоплює роботи визначених зарубіжних науковців і практиків, таких як М. Барбер, Б. Скіннер, М. Ліблінг, І. Ловаас, Л. Каннер, Г. Аспергер, О. Нікольська, Л. Нурієва, Р. Шрам, Е. Шоплер, П. Якобсон, Б. Вінчура, а також вітчизняних дослідників: К. Островська, О. Романчук, Т. Скрипник, Г. Хворова, В. Тарасун, А. Чуприков, Д. Шульженко, О. Доленко. Зазначимо, що спочатку активніше досліджувалися афективні проблеми дітей із РАС. Сучасні дослідження висвітлюють, що ці діти сприймають навколишнє середовище особливим чином та мають труднощі в організації та розумінні вербальної та невербальної інформації. Ознайомлення фахівців із загальними принципами роботи з такими дітьми сприятиме більш ефективному розвитку їхньої пізнавальної активності, допитливості та орієнтації в зовнішньому середовищі, а також сприятиме гармонізації їхніх взаємин з однолітками. Науковці також підкреслюють ефективність методик раннього втручання, оскільки рання діагностика особливостей дітей із РАС може поліпшити результати психокорекції [2]. Проблеми корекційного навчання та виховання дітей із розладами аутистичного спектру, інтелектуальними порушеннями були предметом досліджень багатьох вітчизняних науковців, таких як В. Бондар, О. Гаврилов, І. Єременко, С. Миронова та інші. Діти із розладом аутистичного спектру часто виявляють труднощі в розпізнаванні часових рамок та встановленні причинно-наслідкових зв’язків. Це виявляється в опануванні та запам’ятовуванні матеріалу, виконанні завдань за малюнками в

оповіданнях, зв’язуванні подій та розв’язанні логічних задач. Хоча багато дітей із розладом спектру аутизму можуть узагальнювати зміст, не всі в змозі обробляти інформацію самостійно [23]. Проте важливо зауважити, що інтелектуальна недостатність не завжди є основним та ключовим показником аутизму в ранньому дитинстві. Хоча аутистичне мислення залишається присутнім, деякі діти демонструють талант у певних областях знань.

Мета дослідження: Мета дослідження полягає у теоретичному та практичному вивченні і експериментальному дослідженні особливостей пізнавальної діяльності у молодших школярів з розладами аутичного спектру.

Завдання дослідження:

1. Провести аналіз теоретичних підходів у вивченні пізнавальної діяльності дітей з РАС, уявлень про особливості їхньої уваги, пам’яті, мислення;

2. Визначити рівень розвитку словесно-логічного мислення, уваги, пам’яті, мислення, сформованості логічних дій у дітей із РАС;

3. Розробити корекційно-розвиткову програму для кращого розвитку пізнавальних процесів у молодших школярів з РАС.

4. Провести повторну діагностику пізнавального рівня розвитку.

5. Експерементально обґрунтувати ефективність корекційно-розвиткової програми

У роботі розглядалися особливості пізнавальної діяльності дітей з відхиленнями психічного розвитку, зокрема, дітей, які страждають на розлад аутичного спектру (далі – РАС).

Гіпотеза дослідження полягає в твердженні, що молодші школярі з діагнозом РАС мають труднощі в навчанні та сприйнятті навколишнього світу на рівні зі звичайними дітьми, і для них необхідна спеціальна програма навчання. Технологія розвитку мислення, пам’яті, уваги молодших школярів із діагнозом РАС, розроблена з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей пізнавальних процесів, має на меті збільшити ефективність освітнього процесу та психолого-педагогічної допомоги в рамках основної

освітньої програми. Наукове дослідження зосереджене на вивченні та розумінні, як саме ці діти сприймають, обробляють та тлумачать інформацію про оточуючий світ.

Об'єктом дослідження є особливості пізнавальної сфери молодших школярів які включають в себе такі аспекти:

1. Сенсорні особливості: Вивчення того, як реагують органи чуття дітей з РАС на зовнішні подразники, такі як світло, звуки, дотик, запахи, та як це впливає на їхню поведінку та концентрацію.

2. Перцептивні особливості: Дослідження способу обробки, сприйняття та розуміння інформації, особливостей в сприйнятті форм, кольорів, текстур та інших візуальних та тактильних аспектів навколишнього середовища.

3. Особливості мислення та розвитку когнітивних функцій: Вивчення рівня розвитку когнітивних функцій, таких як увага, пам'ять, мовлення, мислення та розв'язання проблем.

4. Особливості комунікації та соціальної взаємодії: Дослідження здатності дітей з РАС встановлювати та утримувати контакти з іншими, розуміння невербальних сигналів та мовленнєвих особливостей.

Ці дослідження допомагають в розумінні особливостей розвитку та надають підґрунтя для розробки індивідуальних підходів до навчання та підтримки дітей з РАС.

Предметом дослідження є особливості пізнавальної діяльності у молодших школярів у навчальних закладах з інклюзивною формою навчання.

У процесі роботи було застосовано **методи наукового дослідження**:

Теоретичні методи: аналіз психологічної та педагогічної літератури на тему дослідження, актуальних наукових публікацій, книг, статей та інших джерел.

Емпіричні методи: Збір конкретних даних про пізнавальні особливості молодших школярів з РАС. Методи математичної статистики, малювальні тести, тести визначення розвитку пізнавальної діяльності, спостереження, анкетування.

В якості методів дослідження були використані:

1. Техніка швидкої діагностики інтелектуальних здібностей дітей 6 – 7 років (ШДІС).

2. Методика експрес – діагностики уваги дітей 6 – 7 років – «Будиночок»;

3. Методики експрес – діагностики пам’яті дітей 6 – 7 років – «10 слів»;

4. Методика експрес – діагностики сприйняття дітей 6 – 7 років – «Розрізні картинки»;

5. Методика діагностики сформованості узагальнення, понятійного розвитку – «4-й зайвий».

Експерементальною базою є Комунальний заклад “Центр комплексної реабілітації для дітей з інвалідністю “ Без обмежень”.

В дослідженні приймало участь 15 дітей. Така кількість обумовлена тим, що діти з РАС не здатні працювати в групі і потребують суто індивідуального підходу, особливих умов навчання.

Наукова новизна: Наукова оригінальність цієї роботи полягає в ретельному вивченні особливостей пізнавальної сфери молодших школярів у навчальних закладах з інклюзивною формою навчання. Також була розроблена та протестована індивідуальна корекційно-розвивальна програма для кожної дитини, яка страждає на розлад аутичного спектру. Ця програма спрямована на покращення та розвиток когнітивної сфери**.**

Теоретичне значення дослідження:

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в розширенні наукових положень про особливості пізнавальної діяльності дітей з діагнозом Розлади Аутичного Спектру та вивчення особливостей розвитку пізнавальної діяльності дітей з РАС в умовах психологічного забезпечення.

Практична значення дослідження:

Представлений блок діагностичних методик, використаний у ході дослідження, можна використовувати для оцінки пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку, а також для аналізу

особливостей пізнавальної діяльності дітей з діагнозом РАС. Отримані результати, розроблена модель діяльності психолога, спрямована на підтримку розвитку пізнавальної діяльності, і основні висновки дослідження можуть бути використані психологами при роботі з дітьми, які мають РАС. Ці дані також можуть бути корисні в консультативній та освітній роботі з педагогами, спеціальними психологами та батьками.

Структура та обсяг роботи

Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел в кількості 47 та 6 додатків. Кваліфікаційна робота містить 11 таблиць і 10 рисунків. Загальний обсяг магістерської роботи 58 сторінок.

Розділ I :Психолого-педагогічні аспекти пізнавальної сфери молодших школярів у навчальних закладах з інклюзивною формою навчання

1.1. Сутність та особливості пізнавального процесу молодших школярів у навчальних закладах з інклюзивною формою навчання

На сучасному етапі розвитку теорії та практики психології, нейропсихології, спеціальної педагогіки та спеціальної психології спостерігається збільшення уваги до глибокого дослідження різних аспектів психічного розвитку дітей, що має велике науково-практичне значення. Збільшується кількість та різноманітність дітей із відхиленнями у розвитку, включаючи тих, у кого спостерігається часткове чи комплексне відставання [4]. Це вимагає вивчення дітей не лише до, а й під час їхнього процесу навчання та виховання, розробки мікропрограм корекційного впливу для кожного конкретного випадку.

Давайте розглянемо особливості роботи з учнями, які мають особливі освітні потреби. Діти з розумовою відсталістю характеризуються зниженою здатністю до узагальнень у процесі вирішення інтелектуальних завдань. Педагогічна робота з цією категорією дітей націлена, передусім, на максимальний розвиток загальних соціально-адаптаційних навичок, практичну підготовку до життя у суспільстві, навичок самообслуговування, вміння спілкуватися та адекватно проявляти соціальну поведінку [16].

Для учнів із затримкою психічного розвитку відзначається, на відміну від розумової відсталості, наявність порушень у структурі так званих "передумов інтелекту". Ці порушення охоплюють працездатність, пізнавальну активність, емоційно-вольові компоненти діяльності, увагу, пам’ять, сприйняття. У той же час "власний інтелект" (різні форми мисленнєвої

діяльності, зокрема словесно-логічне мислення) виявляє високий потенціал для розвитку, що може бути реалізовано через адекватну та своєчасну корекційну допомогу [25].

Діти з розладами аутичного спектру (РАС) мають найширший спектр відхілень, наприклад порушення спілкування в таких дітей носить первинний характер, у всіх погано розвивається мова як рецептивна (мовлення), так і експресивна [10]. Абстрактне мислення відстає у розвитку, розуміють лише прості однозначні вказівки. Вони відірвані від реальності та мають слабкий, неповний та викривлений зв'язок з оточенням.

Необхідно також враховувати, що дітям із особливостями освітньо-освітніх потреб потрібно надавати додатковий час для вивчення конкретних навичок. Усі учні із затримкою психічного розвитку повинні бути під медичним наглядом, зокрема педіатра та психіатра [5]. Вчителеві слід систематично аналізувати результати спостережень лікарів і враховувати їх при організації навчально-виховного процесу.

Дуже важливим аспектом у роботі з такими дітьми є забезпечення обережності педагогічного процесу, щоб уникнути надмірного навантаження вже вразливої нервової системи [37].

Навчання школярів із різними порушеннями психофізичного розвитку характеризується такими особливостями:

- повільність у вивченні матеріалу;

- представлення інформації в простій формі;

- потреба у повтореннях;

- застосування глибокого індивідуального та диференційованого підходу;

- акцент на предметно-наочному та практичному викладі матеріалу;

- використання розвинених здібностей для подолання загальних недоліків та вад у сфері інтелекту;

- спеціальна організація навчальної діяльності, включаючи стимулювання інтересів та пізнавальних потреб, роль учителя як провідного

фактору у процесі навчання (надання знань, організація спостережень, інструктаж, перевірка та оцінка) [41].

Незважаючи на різноманіття факторів, які призводять до відставання у психічному розвитку, характерні риси цієї групи дітей включають такі спільні особливості: інтелектуальна недостатність, виражена у навчально-пізнавальній діяльності; інерція та повільність мислення; схильність до конкретизації; недорозвинене словесно-логічне мислення; порушення як імпресивної, так і експресивної мови, а також бідність мовного розвитку; нестійкість, підвищена неуважність, недостатня концентрація та швидка розсіюваність уваги; недостатня сформованість всіх видів сприймання (зорового, слухового, нюхового, шкірного тощо) і просторової орієнтації; порушення логічної, опосередкованої пам'яті; недорозвинення емоційно-вольової сфери, яке виявляється в послабленні активності, зниженні ініціативи в інтелектуальній діяльності та неспроможності керувати своєю поведінкою, а також емоційній незрілості [26].

В поєднанні зі швидкою втомлюваністю, ці фактори значно уповільнюють процес навчання та розвитку. У стані втоми у школярів можуть спостерігатися імпульсивні рухи, розгубленість та метушливість, через що вони не завершують завдання та не помічають власних помилок. Формування навичок відбувається повільніше [12]. Використання нових чи незвичних методів може викликати незадоволення, а іноді й протест. Внаслідок невдач швидко розвивається негативне ставлення до навчальної діяльності.

Лише завдяки кваліфікованій допомозі та спеціальній корекційній роботі можливо подолати дефекти розвитку у дітей.

Корекційна робота охоплює всі аспекти навчальної діяльності з учнями, які мають вади, і спрямована на розвиток різноманітних психічних процесів, таких як сприйняття, пам'ять, мислення, мовлення, емоційно-вольова сфера тощо, а також на формування особистості в цілому [27].

Індивідуальні навчальні програми для учнів, які не можуть опанувати загальноосвітню програму через ускладнений психофізичний розвиток,

дисграфію, дислексію, акалькулію, розробляються на основі висновків психолого-медико-педагогічної консультації та при рішенні педагогічної ради навчального закладу, з участю батьків дитини [23].

Останнім часом приділяється зростаюча увага проблемі вивчення та корекції різноманітних психічних розладів у дітей. Література, включаючи рекомендації щодо розумової відсталості, порушень навчання та виховання, а також асоційованих проблем у поведінці та спілкуванні, стала вже значною. Однак багато питань залишаються недостатньо вивченими [14]. Тому давайте зупинимося на аналізі розладів аутичного спектру (РАС), в яких порушення спілкування визначає багато характеристик поведінки дитини та відіграє ключову роль у формуванні її порушеного психічного розвитку. У випадках інших дефектів психічного розвитку порушення спілкування, навпаки, є вторинними і значно зменшуються або зникають під час корекції основного розладу, таких як розумова відсталість, невротичні розлади, дефекти мови та слуху та інші патології. Важливо відзначити, що корекція розладів аутичного спектру має своєрідний та досить складний характер [15].

РАС входить у структуру шизофренічного дефекту психіки і відзначається найбільшою складністю та дисгармонічністю серед усіх аномалій розвитку, що виявляється як на клінічній картині, так і в психологічній структурі порушень [5].

У 1912 році фахівець Ейген Блейер ввів термін "аутизм" (від грецького "autos" - сам) для позначення особливого виду мислення, що регулюється емоційними потребами людини та залежить від реальної дійсності [19].

Походження аутизму може бути різним, включаючи конституційні особливості психіки (акцентуація характеру, психопатія), а також умови хронічної психічної травми (аутичний розвиток особистості). Також можливе грубе спотворення психічного розвитку у випадку розладу аутичного спектру.

РАС або синдром Каннера представляє собою аномалію психічного розвитку, яка переважно виявляється в суб’єктивній ізольованості дитини від зовнішнього світу [31].

Сучасна наука в основному вважає, що ранній аутизм є результатом специфічної патології, що ґрунтується на недостатності центральної нервової системи. Ця недостатність може виникнути через різноманітні причини, такі як вроджена аномальна конституція, вроджені порушення обміну речовин, органічне ураження ЦНС внаслідок патології вагітності та пологів, або в результаті раннього розвитку шизофренійного процесу. Виділяється понад 30 різних патогенних факторів, які можуть спричиняти формування синдрому Каннера [22].

1.2. Особливості розвитку пізнавальної сфери молодших школярів з РАС

Загалом сьогодні характерний нерівномірний розвиток психічних функцій при РАС. Наприклад, підвищені здібності в певних областях, таких як музика, математика чи живопис, можуть співіснувати із серйозним порушенням звичайних життєвих навичок та умінь [8]. Одним із основних патогенних факторів, що впливає на розвиток особистості в аутистичному типі, є зниження загального рівня енергії життя, особливо помітне у ситуаціях, що вимагають активної та вибіркової поведінки.

Знижений загальний тонус, включаючи психічний, призводить до підвищеної сенсорної та емоційної чутливості, що викликає вкрай низький рівень активної уваги. З самого раннього віку виявляється негативна реакція або навіть відсутність відгуку при спробах привернути увагу дитини до об’єктів навколишнього середовища [11]. У дітей з РАС спостерігаються значущі порушення цілеспрямованості та довільності уваги, що заважає нормальному розвитку вищих психічних функцій. Тим не менше, яскраві зорові або слухові враження від об’єктів навколишнього середовища можуть зачаровувати дітей і використовуватися для фокусування їхньої уваги. Це може бути звук, мелодія, блискучий предмет і таке інше [20].

Суттєвою рисою є висока психічна пересиченість. Увага дитини з РАС може триматися стійко лише кілька секунд або хвилин. У деяких випадках пересичення може бути настільки сильним, що дитина не тільки виходить з ситуації, але також виявляє виражену агресію та спробує знищити те, що щойно викликало її інтерес.

У дітей з РАС спостерігається унікальний підхід до сенсорних вражень, що виявляється в підвищеній чутливості до подразників. Вони можуть виявляти виражену сенсорну вразливість, що водночас призводить до ігнорування впливів або навіть виявлення суттєво відмінних реакцій на соціальні і фізичні стимули [28].

Тоді як для осіб без РАС людське обличчя є найсильнішим та найпривабливішим подразником, у дітей з РАС виявляється відмінність, і вони можуть обирати різноманітні предмети, а обличчя людини призводить до швидкого відведення уваги та прагнення уникнути контакту.

У 71% дітей, які мають РАС, спостерігаються особливості сприйняття. Серед перших ознак "незвичайності" поведінки дітей з РАС, які батьки помічають, входять парадоксальні реакції на сенсорні стимули, що виявляються вже на ранніх етапах життя. Реакції на предмети можуть бути вкрай різнобічними [19]. Деякі діти виявляють надмірну реакцію на "новизну", таку як зміна освітлення, яка може бути надто сильною і тривати довгий час після припинення впливу подразника. З іншого боку, багато дітей можуть бути слабко зацікавлені яскравими предметами, і вони можуть не реагувати із страхом чи плачем на раптові та гучні звукові подразники. Проте вони можуть виявляти підвищену чутливість до слабких подразників, таких як тихий шурхіт, і легко реагувати страхом на звичні предмети, такі як побутові прилади у будинку [26].

У сприйнятті дітей з РАС виявляються також порушення орієнтації у просторі та спотворення цілісної картини реального предметного світу. Для них надто важливі не самі предмети взагалі, а конкретні сенсорні аспекти: звуки, форма і фактура предметів, а також їхні колорити [9]. Більшість дітей з

РАС виявляють підвищений інтерес до музики і проявляють підвищену чутливість до запахів, вивчаючи оточуючі предмети через обнюхування та облизування.

Для цих дітей важливі також тактильні та м'язові відчуття, які вони отримують від власного тіла. Наприклад, через постійний сенсорний дискомфорт діти спрямовують свою увагу на отримання конкретних вражень, використовуючи для цього різноманітні способи, такі як стрибки, кружляння, розривання матеріалів, контакт з водою чи піском. Завдяки частково зниженій болевій чутливості, у дітей може виникати схильність до нанесення собі пошкоджень [6; 13].

Пам'ять та уява виявляють особливості в ранньому віці у дітей з РАС. Можна відзначити високу механічну пам'ять, яка сприяє зберіганню слідів емоційних переживань. Емоційна пам'ять організує сприйняття оточуючого світу: інформація у дітей вбирається у свідомість цілими блоками, залишається без переробки і використовується у вигляді шаблонів в тому самому контексті, де вона була отримана. Діти можуть безкінечно повторювати одні й ті ж звуки, слова або ставити одне й те саме питання [19]. Вони легко запам'ятовують вірші, вдосконалюючи їх точність і ритм, і виявляють зацікавленість у рухах, пов'язаних з ритмічною структурою. Такі діти добре запам'ятовують і монотонно повторюють різні рухи, гри, звуки та оповідання, працюючи на те, щоб отримувати звичні відчуття через усі сенсорні канали: зір, слух, смак, нюх та дотик.

Щодо уяви існують дві протилежні точки зору: за однією з них, яку висловив Л. Каннер, діти з РАС володіють багатою уявою, а за іншою - їхня уява, якщо не знижена, то химерна і має риси патологічного фантазування [20]. В їхніх аутистичних фантазіях переплітаються елементи випадково почутого від дитини матеріалу: казки, історії, кінофільми, радіопередачі, а також вигадані та реальні події. Патологічні фантазії відрізняються виразністю та образністю, і часто вони можуть мати агресивний відтінок. Діти можуть розповідати про мерців, скелети, убивства, підпали, ідентифікувати

себе як "бандита" та приписувати собі різні вади протягом довгих періодів часу. Це патологічне фантазування може послужити основою для появи та закріплення різних неадекватних страхів, таких як страх хутряних шапочок, окремих предметів та іграшок, сходів, зів'ялих квітів, незнайомих людей чи інших об'єктів. Діти з РАС також можуть виявляти підвищені страхи, такі як страх темряви чи залишення самотнім у квартирі. Деякі з них можуть бути надто сентиментальними і часто плачуть під час перегляду мультфільмів [33].

Мовний аспект у дітей з РАС виявляється у їхньому унікальному сприйнятті мовної реальності, а також у специфічності розвитку експресивної сторони мови [16]. У реакціях на мовлення спостерігається знижена (частково або повністю відсутня) відповідь на того, хто говорить. Дитина може ігнорувати прості інструкції, що адресовані їй, втручаючись у розмову, що не призначена для неї. Їй краще реагувати на тихе, шепітне мовлення.

Перші активні мовні реакції, такі як гуління, які нормально розвиваються у дітей, можуть бути запізненими, відсутніми або виявлятися обмежено, лишеними інтонування. Те саме стосується і розвитку лепету: дослідження показують, що у 11% випадків фаза белькоту була відсутня, у 24% проявлялася слабко, а у 31% виявлялася белькотлива реакція на дорослого [14;16].

Зазвичай, перші слова в дітей починають з'являтися рано. У 63% випадків це є стандартними словами, такими як "мама", "тато", "діда", але у 51% випадків діти використовують їх, не маючи конкретного відповідника серед дорослих. Фразова мова зазвичай з'являється близько двох років, часто з чистою вимовою. Проте ці діти рідко використовують її для взаємодії з іншими людьми, рідко ставлять питання, а ті, які виникають, часто є стандартними та повторюються. Вони можуть демонструвати багатий мовний репертуар один на один, розповідати, читати вірші чи співати пісеньки [25]. Деякі виявляють вражаючу багатомовність, проте, незважаючи на це, відповіді на конкретні питання отримати важко, оскільки їхня мова не адаптована до ситуації та не спрямована на конкретну аудиторію.

Тенденція уникати спілкування, особливо з використанням мови, негативно впливає на перспективи мовного розвитку цієї категорії дітей.

Островська К. О. вказує, що необґрунтовано говорити про відсутність певних здібностей при РАС, таких як здатність до узагальнення чи планування . Рівень інтелектуального розвитку переважно пов’язаний із специфікою емоційної сфери. Діти з РАС спрямовані на яскравість сприйняття, а не на функціональні аспекти об’єктів [17]. Емоційний компонент грає важливу роль у сприйнятті, що залишається актуальним навіть у шкільному віці. У результаті засвоюється лише обмежена частина ознак навколишньої дійсності, тоді як розвиток предметних концепцій виявляється обмеженим.

Розвиток мислення у таких дітей пов’язаний із подоланням значних труднощів у свідомому навчанні та цілеспрямованому вирішенні завдань, що виникають у реальних ситуаціях. Багато фахівців вказують на складнощі у символізації та перенесенні навичок з одного контексту до іншого. У таких дітей важко уявити розвиток подій у часі та встановити причинно-наслідкові зв’язки [18]. Це особливо виражено у викладі навчального матеріалу при виконанні завдань, пов’язаних із сюжетними картинками. В стандартних ситуаціях багато дітей із аутизмом можуть застосовувати узагальнення, користуватися символами та розробляти плани дій. Однак вони зазнають труднощів у активній обробці інформації та активному використанні своїх можливостей для адаптації до змінливого оточення, середовища чи ситуації.

У той же час, інтелектуальна недостатність більше не є обов’язковою для дитячого аутизму в ранньому віці. Діти можуть виявляти обдарованість у певних областях, хоча особливості спрямованості мислення залишаються непохідними [2].

При проведенні інтелектуальних тестів, таких як тест Векслера, спостерігається виражена нерівність між рівнями вербального та невербального інтелекту на користь останнього. Однак низькі показники в завданнях, пов’язаних із мовним опосередкуванням, в основному свідчать про

те, що дитина уникає використання мовленнєвої взаємодії, а не про дійсно низький рівень розвитку вербального інтелекту [22, с. 255-278].

Дослідження зосереджувалося на особливостях когнітивної діяльності дітей із порушеннями психічного розвитку, зокрема, у дітей із розладами аутистичного спектру.

Висновок до розділу І

Сучасний етап розвитку теорії та практики психології, нейропсихології, спеціальної педагогіки та спеціальної психології характеризується посиленням уваги до поглибленого вивчення різних особливостей психічного розвитку дітей, що має важливе науково-практичне значення. Зростає число та різноманітність дітей з відхиленнями у розвитку, у тому числі з парціальною та комплексною недостатністю. Найістотніша ознака розумової відсталості — знижена здатність до узагальнень у процесі розв'язання інтелектуальних завдань. Незважаючи на різноманітність причин, які обумовлюють затримку психічного розвитку, її прояви мають низку спільних (типологічних) для цієї групи дітей особливостей: інтелектуальна недостатність, що виявляється у навчально-пізнавальній діяльності, інертність, повільність мислення, схильність до конкретизації, недорозвинення словесно-логічного мислення, нестійкість, підвищена неуважність, недостатня концентрація та швидка розсіюваність уваги. Останнім часом стало все більше приділятися уваги проблемі вивчення та корекції різноманітних психічних розладів у дітей. Фахівець Еге. Блейер запровадив 1912 року термін аутизм (від грецьк. autos - сам) для позначення особливого виду мислення, яке регулюється емоційними потребами людини і залежить від реальної дійсності. Він може зустрічатися при конституційних особливостях психіки так і в умовах хронічної психічної травми (аустичне

розвиток особистості). А може бути грубе спотворення психічного розвитку (розлад аутичного спектру).

Для таких дітей важливо скласти індивідуальну програму навчання з урахуванням їхньої уваги, пам’яті, сприйняття ,мови та мислення.

Розділ ІІ: Експериментальна робота визначення особливостей пізнавальної сфери молодших школярів у навчальних закладах з інклюзивною формою навчання.

2.1.Теоретико-методична основа дослідження пізнавальної сфери молодших школярів з РАС

Теоретико-методологічну базу дослідження, яка визначає мнемічну, вербальну та невербальну інтелектуальну діяльність як складні утворення, що взаємодіють через операційні та мотиваційні механізми, сформулювали наступні вчені, зокрема Р.С. Немова та О.М. Леонтьєва.

У ході дослідження були використані наукові методи:

Теоретичні методи, такі як аналіз психологічної та педагогічної літератури з питань дослідження.

Емпіричні методи, до яких входять методи математичної статистики, рисункові тести, тести для визначення розвитку пізнавальної діяльності, а також спостереження та анкетування.Як методики дослідження були проведені:

1. Техніка швидкої діагностики інтелектуальних здібностей дітей 6 – 7 років (ШДІЗ).

2. Методика експрес – діагностики уваги дітей 6 – 7 років. «Будиночок»;

3. Методики експрес – діагностики пам’яті дітей 6 – 7 років. "10 слів";

4. Методика експрес – діагностики сприйняття дітей 6 – 7 років. «Розрізні картинки»;

5. Методика діагностики сформованості узагальнення, понятійного розвитку. "4-й зайвий".

Розглянемо докладніше дані методики.

Техніка «ШДІЗ» складається з чотирьох субтестів, кожен з яких включає 5 завдань і 2 приклади виконання (Додаток Б).

Субтест 1 спрямовано вимірювання загальної обізнаності школярів.

Субтест 2 спрямований на розуміння кількісних та якісних співвідношень.

Субтест 3 вимірює рівень розвитку логічного мислення.

Субтест 4 вимірює математичні здібності дітей.

Методика «Будиночок» призначена для визначення рівня розвитку уваги у молодших школярів. Дітям надають аркуші паперу, олівці та картку з зображенням будинку. Учням пропонується скопіювати малюнок, при цьому фіксується час. Оцінка малюнків проводиться за певними критеріями, що дозволяє зробити висновок про розвиток уваги (Додаток В).

Методика «4-й зайвий». призначена для виявлення рівня сформованості узагальнення та понятійного розвитку у дітей. Учням надається роздавальний матеріал із намальованими картинками, після чого їм пропонується вибрати картинку, яка, на їхню думку, є зайвою в даному ряду. Ця методика дозволяє оцінити здатність дітей до узагальнення та аналізу, визначити їхні навички розрізнення суттєвих відмінностей між об’єктами або явищами (Додаток Д).

Методика «Розрізні картинки» призначена для вивчення спроможності до цілісного сприйняття та здатності створювати та впізнавати зображення. Вона включає в себе кілька картинок, які розрізані на частини. Дитині послідовно пропонуються різні "головоломки", і вона намагається скласти з них повне зображення (Додаток Е).

Методика «10 слів» Методика "10 слів" призначена для визначення рівня розвитку пам’яті у дітей. Учням пред’являється ряд із 10 простих слів, які взаємозв’язані за змістом. Діагностика проводиться протягом 10 серій, під час яких дитина повинна з кожним повторенням низки слів підвищувати точність їхнього відтворення. Ця методика спрямована на виявлення та оцінку

здатності дитини до збереження та відтворення інформації у пам’яті (Додаток Ж).

Теоретичне та практичне значення проведеного дослідження

Теоретична значимість результатів дослідження полягає у розширенні наукових положень про особливості пізнавальної діяльності дітей з діагнозом Розлади Аутичного Спектру та вивчення особливостей розвитку пізнавальної діяльності дітей з РАС в умовах психологічного забезпечення.

Запропонований під час дослідження блок діагностичних методик можна використовуватиме для діагностики пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку, і навіть вивчення особливості пізнавальної діяльності дітей із діагнозом РАС. Отримані результати, запропонована модель діяльності психолога, спрямовані на розвиток пізнавальної діяльності та основні висновки дослідження можуть бути застосовані психологами у роботі з дітьми з РАС [14]. Дані дослідження можуть бути використані в консультативній та просвітницькій роботі з педагогами, спеціальними психологами та батьками.

Мета нашого дослідження полягає у вивченні унікальних аспектів пізнавальної діяльності дітей із раннім аутизмом та розробці програми, спрямованої на підвищення ефективності освітнього та психолого-педагогічного процесу навчання. Гіпотеза нашого дослідження полягає в твердженні, що діти із діагнозом РАС, які можуть зазнавати труднощі в навчанні та сприйнятті навколишнього світу нарівні з іншими дітьми, вигідно скористаються спеціально розробленою програмою навчання. Розроблена технологія розвитку мислення, пам’яті та уваги для молодших школярів із діагнозом РАС, враховуючи їхні індивідуальні особливості пізнавальних процесів, призначена для підвищення ефективності навчання та психолого-педагогічної підтримки в межах основної освітньої програми.

Завдання дослідження:

1. Провести аналіз теоретичних підходів у вивченні пізнавальної діяльності дітей з РАС, уявлень про особливості їхньої уваги, пам'яті, мислення;

2. Визначити рівень розвитку словесно-логічного мислення, сформованості логічних дій у дітей із РАС;

3. Розробити корекційно-розвиткову програму для кращого розвитку пізнавальних процесів, наочно-образного, творчого мислення, пам'яті, уваги у молодших школярів з РАС.

4. Проведення повторної діагностики рівня розвитку пізнавальних здібностей для оцінки ефективності корекційно-розвиткової програми.

2.2. Діагностика розвитку пізнавальної сфери молодших школярів з РАС

Дослідження пізнавальної діяльності проводилось у період з 03 червня по 06 липня 2023 року включно.

База дослідження: Комунальний заклад "Центр комплексної реабілітації для дітей з інвалідністю " Без обмежень".

В дослідженні приймало участь 15 дітей. Така кількість обумовлена тим, що діти з РАС не здатні працювати в групі і потребують суто індивідуального підходу, особливих умов навчання.

Етапи дпслідження

1 етап: Провести діагностичні дослідження пізнавальної сфери молодших школярів з РАС

2етап: Розробити корекційно-розвиткову програму для кращого розвитку пізнавальних процесів наочно-образного, творчого мислення, пам'яті, уваги у молодших школярів з РАС.

3 етап: Провести контрольне діагностичне дослідження пізнавальної сфери молодших школярів з РАС для оцінки ефективності корекційно-розвиткової програми

У процесі роботи було застосовано методи наукового дослідження: аналіз теоретичних джерел, метод математичної статистики, малювальні тести, тести, що визначають розвиток пізнавальної діяльності, анкетування.

У дослідженні взяло участь 15 дітей віком 6 – 7 років. Таким чином, вибіркова сукупність є групою молодших школярів.

Як методики дослідження були проведені:

1. 1. Техніка швидкої діагностики інтелектуальних здібностей дітей 6 – 7 років (ШДІЗ).

2. Методика експрес – діагностики уваги дітей 6 – 7 років. «Будиночок»;

3. Методики експрес – діагностики пам’яті дітей 6 – 7 років. "10 слів";

4. Методика експрес – діагностики сприйняття дітей 6 – 7 років. «Розрізні картинки»;

5. Методика діагностики сформованості узагальнення, понятійного розвитку. "4-й зайвий".

Діагностика пізнавальної діяльності молодших школярів.

1. Техніка «ШДІЗ» складається з чотирьох субтестів, кожен з яких включає 5 завдань.

Субтест 1 спрямовано вимірювання загальної обізнаності школярів.

Субтест 2 спрямований на розуміння кількісних та якісних співвідношень.

Субтест 3 вимірює рівень розвитку логічного мислення.

Субтест 4 вимірює математичні здібності дітей.

Цей метод діагностики представлений у вигляді зображень, що дозволяє тестувати дітей, незалежно від їх здатності читати. Різноманітність завдань охоплює багато аспектів інтелектуальної діяльності за короткий час. Тест

надає важливу інформацію про готовність дітей до навчання в початковій школі і їх індивідуальну інтелектуальну структуру. Таким чином, він може служити основною частиною методики для визначення готовності дітей до навчання в школі, особливо в контексті шкіл з програмами, що передбачають підвищену складність навчання та в закладах з інклюзивною формою навчання.

В Таблиці 2.1. відображені результати дослідження за технікою ШДІЗ.

Таблиця 2.1.

Результати дослідження інтелектуальних здібностей за технікою ШДІЗ

Субтест	Кількість балів	Кількість балів (%)
1	10	13%
2	14	19%
3	10	13%
4	10	13%

Оцінювання результатів діагностики відбувалося за 5 бальною системою, де

0 б. – 0%

1 б. – 20%

2 б. – 40%

3 б. – 60%

4 б. – 80%

5 б. – 100%

Кількість учасників експерименту 15 чоловік, тож максимальна кількість балів для кожного субтесту становила 75 балів. Виходячи з результатів тесту ми встановили що в першому субтесті з максимальних 75 балів було набрано 10 балів, що становить 13%. У другому субтесті максимальна кількість набраних балів становила 14, що відповідає 19% . Третій і четвертий субтест відмітилися однаковою кількістю максимальних балів – 10,отже у % він становив 13%.

Для наочності результати представлені як рисунок:

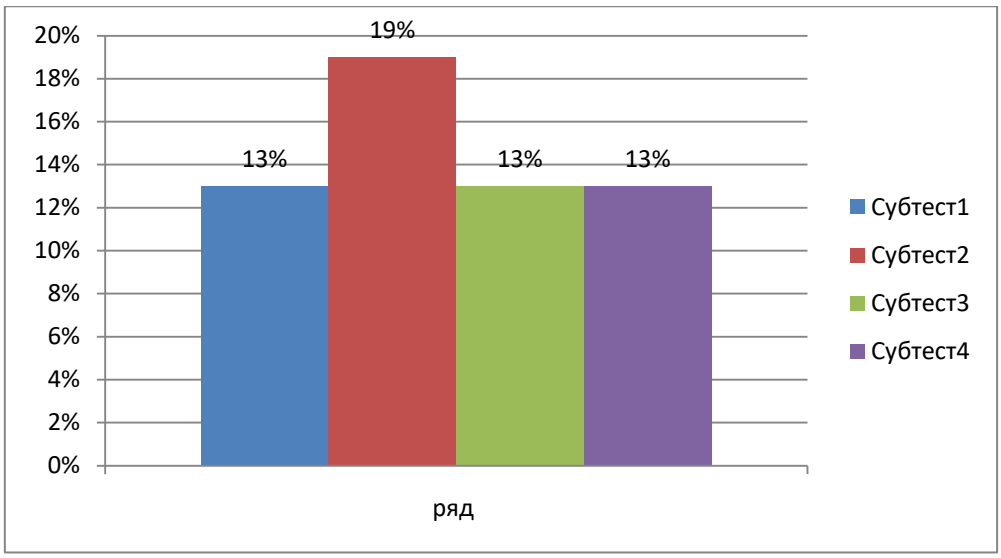

Рис 2.1. Результати дослідження інтелектуальних здібностей за технікою ШДІЗ

Як відображено на рисунку, 19% найвищий показник який ми бачимо, і відностьсяя він до другого субтесту та спрямований на розуміння кількісних та якісних співвідношень. Перший, третій і четвертий субтести відмітилися однаковою кількістю максимальних балів – 10, отже у % він становив 13%.

2. Методика «Будиночок» призначена для визначення рівня розвитку уваги у молодших школярів. Дітям надають аркуші паперу, олівці та картку з зображенням будинку. Учням пропонується скопіювати малюнок, при цьому фіксується час. Оцінка малюнків проводиться за певними критеріями, що дозволяє зробити висновок про розвиток уваги.

У Таблиці 2.2. відображено, як розподіляються результати

Таблиця 2.2.

Результати рівня розвитку уваги за методикою «Будиночок»

Рівень розвитку уваги	Кількість дітей (осіб)	Кількість дітей (%)
Високий	0	0%
Середній	6	40%
Низький	9	60%

За висунутими критеріями дітей можна поділити на три групи за рівнем розвитку уваги:

2 бали – високий рівень (0 дітей);

1 бал – середній рівень (6 дітей, 40%);

0 балів – низький рівень (9 осіб, 60%).

Для наочності результати представлені як рисунок:

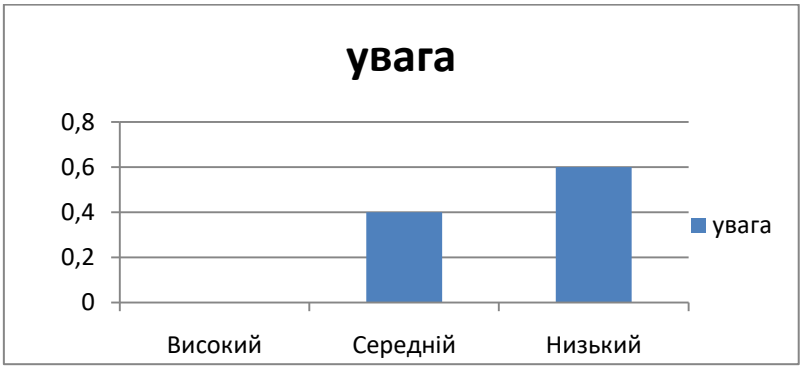

Рис. 2.2. Результати рівня розвитку уваги за методикою «Будиночок»

Як видно з рисунка у 60% досліджуваних рівень розвитку уваги визначається як низький. Виявляється що у 9 дітей спостерігаються значущі порушення цілеспрямованості та довільності уваги, що заважає нормальному розвитку вищих психічних функцій. Високого рівня уваги не виявлено, що є особливістю дітей з такими порушеннями психіки.

3. Методика «4-й зайвий»

Дослідження процесів мислення (аналіз, синтез, класифікація за кольором, формою, категорією)

Дані, отримані при дослідженні за цією методикою, також дозволяють судити про рівень узагальнюючих операцій дитини, можливість відволікання, здатність його виділяти суттєві ознаки предметів або явищ і на цій основі проводити необхідні міркування на образному рівні.

В Таблиці 2.3. відображено результати дослідження сформованості процесів мислення за методикою «4-й зайвий»

Таблиця 2.3.

Результати дослідження сформованості процесів мислення за методикою «4-й зайвий»

Рівень розвитку мислення	Кількість дітей (осіб)	Кількість дітей (%)
Високий	3	20%
Середній	9	60%
Низький	3	20%

За висунутими критеріями дітей можна поділити на три групи за рівнем розвитку мислення:

2 бали – високий рівень (3 дитини, 20%);

1 бал – середній рівень (9 дітей, 60%);

0 балів – низький рівень (3 особи, 20%).

Для наочності результати представлені у вигляді рисунка:

Рис. 2.3. Результати дослідження сформованості процесів мислення за методикою «4-й зайвий»

Як відображено на рисунку у групі з 15 дітей високий показник сформованості процесів мислення мають 3 школярів і така ж кількість мають низький показник розвитку мислення, що становить 20% дітей. Ми можемо судити про рівень узагальнюючих операцій дитини, можливість відволікання.

4. Методика «Розрізні картинки» призначена для вивчення спроможності до цілісного сприйняття та здатності створювати та впізнавати зображення. Вона включає в себе кілька картинок, які розрізані на частини. Дитині послідовно пропонуються різні "головоломки", і вона намагається скласти з них повне зображення.

В Таблиці 2.4. відображено результати дослідження розвитку уяви по методиці «Розрізні картинки».

Таблиця 2.4.

Результати дослідження розвитку уяви методикою «Розрізні картинки»

Рівень розвитку уяви	Кількість дітей (осіб)	Кількість дітей (%)
Високий	1	7%
Середній	5	33%
Низький	9	60%

За висунутими критеріями дітей можна поділити на три групи за рівнем сформованості узагальнення та понятійного розвитку:

2 бали – високий рівень (1 дитина, 7%);

1 бал – середній рівень (5 особи, 33%);

0 балів – низький рівень (9 осіб, 60%).

Для наочності результати представлені на рисунку:

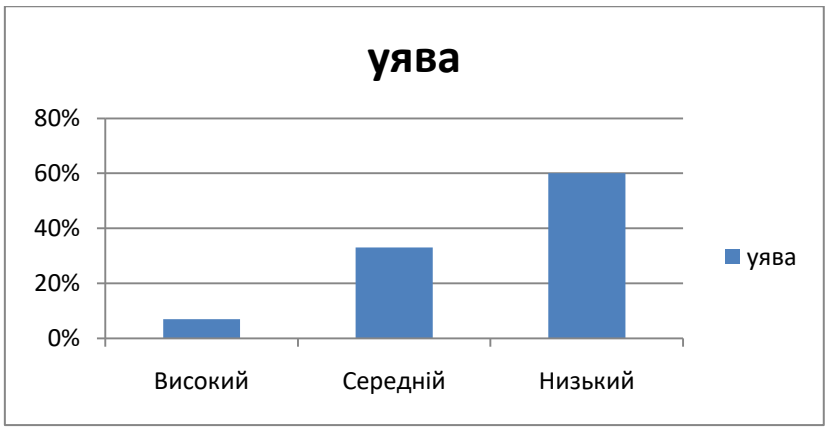

Рис. 2.4. Результати дослідження розвитку уяви методикою «Розрізні картинки»

Як відображено на рисунку одна дитина, а це всього 7% від кількості дітей має високий рівень спроможності до цілісного сприйняття та здатності створювати та впізнавати зображення. Низький рівень уяви спостерігається у 60% досліджуваних, що потребує проведення корекційних занять.

5. Методика «10 слів» призначена для визначення рівня розвитку пам'яті у дітей. Учням пред'являється ряд із 10 простих слів, які взаємозв'язані за змістом. Діагностика проводиться протягом 10 серій, під час яких дитина повинна з кожним повторенням низки слів підвищувати точність їхнього відтворення. Ця методика спрямована на виявлення та оцінку здатності дитини до збереження та відтворення інформації у пам'яті.

В Таблиці 2.5. відображено результати дослідження розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку за методикою «10 слів».

Таблиця 2.5.

Результати дослідження розвитку пам'яті за методикою «10 слів».

Рівень розвитку пам'яті	Кількість дітей (осіб)	Кількість дітей (%)
Високий	0	0%
Середній	4	27%
Низький	11	73%

За висунутими критеріями дітей можна поділити на три групи за рівнем сформованості узагальнення та понятійного розвитку:

2 бали – високий рівень (0 осіб);

1 бал – середній рівень (4 особи, 27%);

0 балів – низький рівень (11 осіб, 73%).

Для наочності результати представлені нижче у вигляді рисунка:

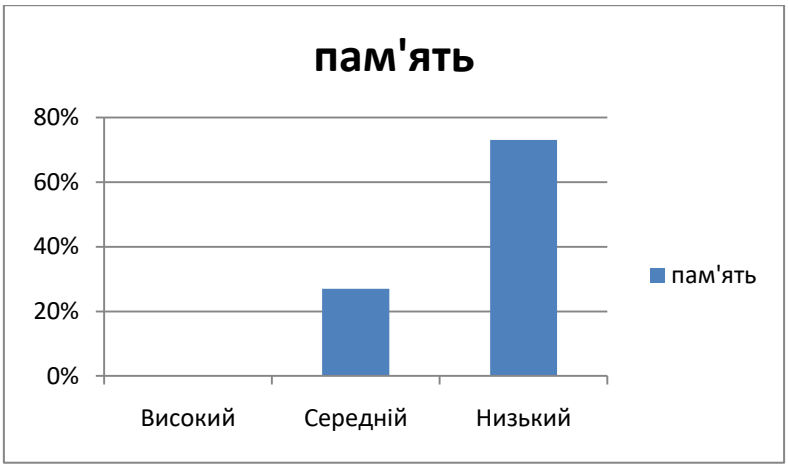

Рис. 2.5. ***Результати дослідження розвитку пам'яті за методикою «10 слів».***

Як відображено на рисунку здатність до збереження та відтворення інформації у пам'яті у більшості знаходиться на низькому рівні, а саме 60% від усієї кількості дітей, високий рівень пам'яті не спостерігається і складає 0%.

Висновок до розділу II

У ході проведеного дослідження пізнавальної діяльності дітей молодшого шкільного віку з РАС було виявлено, що у більшості випробуваних рівень пізнавальної активності низький або нижчий за середній.

За даними **техніки «ШДІЗ»** було виявлено, що у більшості дітей рівень загальної поінформованості низький; розуміння кількісних та якісних

співвідношень у молодших школярів з РАС знаходяться на низькому рівні розвитку; рівень розвитку логічного мислення в дітей віком стоїть на показнику «нижче середнього»; а математичні здібності практично не розвинені у більшої частини групи випробуваних.

За даними **методики «Будиночок»,** спрямованої на дослідження уваги у молодших школярів, було виявлено, що більшість дітей, а саме 60%, показало дуже низькі результати у виконанні завдань.

За даними **методики "4-й зайвий",** спрямованої на дослідження сформованості узагальнення та понятійного розвитку, було виявлено, що у 60% дітей спостерігається середній рівень розвитку даної якості, а високий і низький поділилися навпіл по 20%.

За даними **методики «Розрізні картинки»** спрямованої на дослідження цілісного сприйняття у молодших школярів, стало відомо, що більше половини дітей, а саме 60% показали низькі результати у проходженні методики.

За даними **методики «10 слів»** було виявлено, що пам’ять розвинена погано у більшості дітей і складає 73%.

Результати проведеного дослідження свідчать, що особливості пізнавальної діяльності в дітей із діагнозом «ранній дитячий аутизм» показують низькі результати.

Діти не виявляють інтересу до невербального спілкування, погано орієнтуються в матеріалі, у таких дітей слабо розвинена увага, страждає пам’ять та сприйняття, також діти не здатні узагальнювати та вирішувати логічні та математичні завдання.

Розділ III : Корекційна робота з розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів у навчальних закладах з інклюзивною формою навчання

3.1 Корекційна індивідуальна програма з розвитку пізнавальної діяльності у дітей з РАС

Корекційна робота з аутичною дитиною спрямована, переважно, на розвиток емоційного контакту та взаємодії з дорослими та оточенням, а також на афективний розвиток та формування внутрішніх адаптивних механізмів поведінки. Це в свою чергу сприяє підвищенню загальної соціальної адаптації аутичної дитини, що є ключовим і надзвичайно важливим аспектом у роботі фахівців, таких як дефектологи, психологи та інші спеціалісти дитячих установ, а також батьків [23].

Корекційну роботу з аутичною дитиною важливо проводити комплексно за участю групи фахівців, таких як невропатолог, психіатр, психолог, дефектолог та педагоги. Навіть у найскладніших випадках, при створенні відповідних умов для навчання, дитина може освоїти раніше недосяжні для неї методи комунікації, встановити спілкування з іншими та стати більш адаптованою у щоденному житті, а також засвоїти окремі навчальні прийоми [33].

Взаємодію з аутичною дитиною слід організовувати, враховуючи діагноз та конкретні можливості самої дитини. Корекційна робота повинна мати кілька напрямків, причому один із них може виявитися більш пріоритетним. На початкових етапах корекції акцент слід робити на індивідуальних формах роботи, поступово залучаючи дитину до невеликих груп, де кількість учасників складає 2-3 особи [8]. Бажано, щоб батьки аутичної дитини були присутні на заняттях і могли продовжити навчання

вдома. На всіх етапах роботи, особливо на початковому, ключовою є створення довірчих відносин із дитиною.

Індивідуальні навчальні програми розробляються вчителями та вихователями, залучаючи відповідних фахівців та батьків. Вони базуються на адаптації навчальних програм, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для загальноосвітніх та відповідних типів спеціальних загальноосвітніх (дошкільних) навчальних закладів. Затвердження планів здійснюється педагогічною радою та керівником закладу [11].

Суть індивідуального навчального плану полягає у тому, що він створюється із здоров'ям та особливостями навчання конкретного учня. Навіть діти з аналогічними діагнозами можуть проявляти відмінності у виявленні хвороби та прогресуванні у навчальному процесі. Саме тому для ефективної роботи з кожним учнем реалізують індивідуальні навчальні плани [41].

У тих випадках, коли педагог приймає дитину на реабілітацію, перший тиждень повинен мати діагностичний характер. У цей період основна мета - вивчення всіх психічних проявів у дитини. Необхідно отримати максимальну кількість даних про сформованість базових психічних функцій, емоційної сфери, здатності до довільності поведінки. Вивчення дітей проводиться в природних умовах.

До основних методів вивчення дітей відносять:

- спостереження
- експеримент
- бесіду
- аналіз продуктів дитячої діяльності.

Робота з дітьми, яку проводить психолог, дозволяє йому постійно спостерігати за дітьми протягом їх перебування у школі чи центрі. Спілкуючись з дитиною у ході виконання побутових процесів, під час прогулянок, Ігор, читаня чи бесід, психолог має змогу простежувати зміни у психіці дитини, оцінювати її динаміку. У зв'язку з цим, доцільним є

організація заняття за принципом ‘‘діагностуючих уроків’’ з включенням в них спеціальних діагностичних завдань.

Не порушуючи хід заняття, психолог має можливість за допомогою цих завдань отримати необхідні йому відомості. Це не займає додаткового часу психолога, оскільки вивчення проходить під час навчального процесу у відповідності з прийнятим учбовим планом для дітей з раннім аутичним синдромом першого року навчання. Важливо тільки уявляти що ми хочемо дізнатися про дитину і запропонувати її відповідні завдання.

Після проведеної діагностики була розроблена корекційно-індивідуальна програма та розписаний графік занять. Програма включає в себе набір ігор та вправ, спрямованих на розвиток різних аспектів: пам’яті, уваги, мислення, уяви, творчих здібностей, сприйняття, відчуття, мови, загальної та дрібної моторики. Також у програмі передбачено ігри та вправи, які спрямовані на зняття м’язового та емоційного напруження.

У Додатках представлено один із індивідуальних планів корекції пізнавальної сфери молодшого школяра з РАС (Додаток А).

Інформація подана в таблиці. Всі заняття мають комбінований характер. Під час їх проведення виявляються дані не тільки із запропонованого предмету, але й із суміжних областей знань. Наприклад, на уроці письма можна перевірити здібності до орієнтування на аркуші паперу, розрізнення кольорів, дії за наслідуванням та інше. У запропонованих заняттях які оформлені в таблицю лише названі окремі теми, які дозволяють виявити необхідні на перших етапах навчання дані. В подальшому при систематичному навчанні у відповідності до навчальної програми ці теми отримують свій розвиток.

Індивідуальна корекційна програма розрахована на 4 тижні. Заняття проводяться три рази на тиждень, тривалістю одна година. Одне корекційно-розвиткове заняття включає в себе набір ігор та вправ спрямованих на розвиток різних аспектів.

Таблиця 3.1.

Корекційно-розвиткові заняття Загадкового Івана Тарасовича

Кількість тижнів	**Дні тижня**	**Корекційно-розвиткові заняття**	**Час проведення**
1 – й тиждень	Понеділок	1.Розвиток мовлення 2.Письмо	11.00 -11.30 11.35 -12.05
	Середа	1.Лічба	9.00- 10.00
	П’ятниця	1.Самообслуговування, чаювання	10.00- 11.00
2 – й тиждень	Понеділок	1.Розвиток мовлення 2.Письмо	11.00 -11.30 11.35 -12.05
	Середа	1.Письмо 2.Конструювання 3.Творча робота	9.00-9.30 9.35 -9.55 9.55 -10.05
	П’ятниця	1.Рухлива гра 2. Аплікація 3. Творча робота	10.00 -10.20 10.25 -10.55 10.55 -11. 05
3 – й тиждень	Понеділок	1.Рухлива гра 2. Лічба 3.Творча робота	11.00-11.20 11.25 -11.55 11.55 -12.05
	Середа	1.Лічба 2.Цифри з шорсткого паперу 3.Творча робота	9.00-9.30 9.35 -9.55 9.55 -10.05
	П’ятниця	1.Письмо 2.Лічба 3.Творча робота	10.00 -10.20 10.25 -10.55 10.55 -11. 05
4 – й тиждень	Понеділок	1.Лічба. 2.Читання. 3. Письмо	11.00-11.20 11.25 -11.55 11.55 -12.05
	Середа	1.Письмо 2.Конструювання 3.Творча робота	9.00-9.30 9.35 -9.55 9.55 -10.05
	П’ятниця	1.Читання 2.Лічба 3.Творча робота	10.00 -10.20 10.25 -10.55 10.55 -11. 05

3.2 Оцінка ефективності розробленої програми

Контрольне діагностичне дослідження пізнавальної сфери молодших школярів з РАС.

1. Техніка «ШДІЗ»

У таблиці 3.2. відображено, як розподіляються результати дослідження інтелектуальних здібностей за цією методикою.

Таблиця 3.2.

Результати дослідження інтелектуальних здібностей за технікою ШДІЗ

Субтест	Кількість балів	Кількість балів (%)
1	13	17%
2	15	20%
3	10	13%
4	10	13%

Оцінювання результатів діагностики відбувалося за 5 бальною системою, де

0 б. – 0%

1 б. – 20%

2 б. – 40%

3 б. – 60%

4 б. – 80%

5 б. – 100%

Кількість учасників експерименту 15 чоловік, тож максимальна кількість балів для кожного субтесту становила 75 балів.

Експерементальна частина тривала 4 тижні, заняття відбувалися 3 рази на тиждень. Після завершення дослідницької частини була проведена повторна діагностика яка показала такі результати: в першому субтесті з максимальних 75 балів було набрано 13 балів, що становить 17%, що на 4% вище за попередній показник. У другому субтесті який спрямований на розуміння кількісних та якісних співвідношень максимальна кількість набраних балів становила 15, що відповідає 20% , що на 1.3% вище за

попередній рівень. Третій показник залишився не змінним, а саме 10 балів, що становить 13% і у матиматичних здібностях не виявлено покращення результатів, тому показники залишаються такими самими 13% що дорівнює 10 балам.

Для наочності подаємо результати у вигляді рисунка:

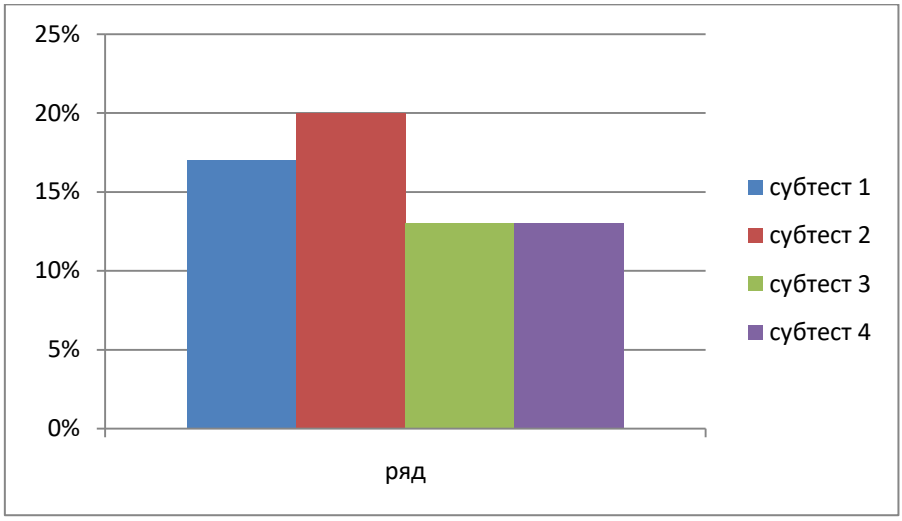

Рис 3.2.. Результати дослідження інтелектуальних здібностей за технікою ШДІЗ

Як відображено на рисунку минулий показник другого субтесту зріс на 1% і складає 20% . Субтест 1 спрямований на вимірювання загальної обізнаності школярів покращився і склав 17% замість 13%, а рівень розвитку логічного мислення та математичні здібності дітей залишилися на тому ж рівні – 13%.

2. **Методика «Будиночок»** призначена для визначення рівня розвитку уваги у молодших школярів. Дітям надають аркуші паперу, олівці та картку з зображенням будинку. Учням пропонується скопіювати малюнок, при цьому фіксується час. Оцінка малюнків проводиться за певними критеріями, що дозволяє зробити висновок про розвиток уваги.

У Таблиці 3.3. відображено, як розподіляються результати за методикою «Будиночок»:

Таблиця 3.3.

Результати рівня розвитку уваги за методикою «Будиночок»

Рівень розвитку уваги	Кількість дітей (осіб)	Кількість дітей (%)
Високий	0	0%
Середній	10	67%
Низький	5	47%

За висунутими критеріями дітей можна поділити на три групи за рівнем розвитку уваги:

2 бали – високий рівень (0 дітей);

1 бал – середній рівень (10 дітей, 67%);

0 балів – низький рівень (5 осіб, 47%).

Для наочності результати представлені у вигляді рисунка:

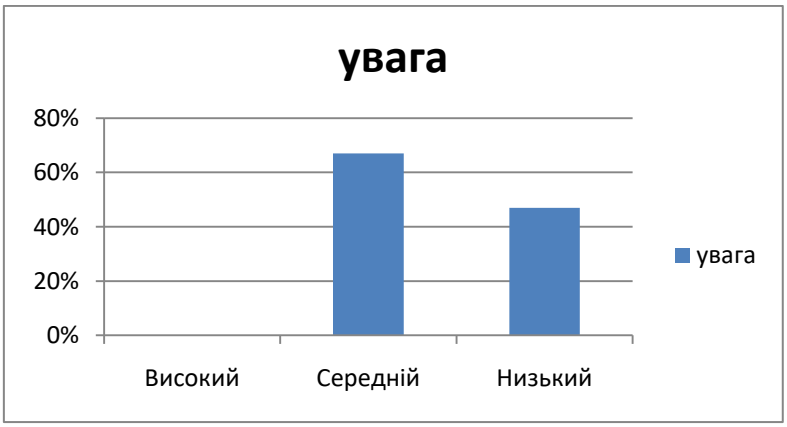

Рис. 3.3. *Результати рівня розвитку уваги за методикою «Будиночок»*

Як видно з рисунка у 47% досліджуваних рівень розвитку уваги визначається як низький, що на 13% вище за попередній показник. Виявлено, що більшість дітей, а саме 60% покращили свої результати до середнього рівня . Високого рівня уваги не виявлено, що є особливістю дітей з такими порушеннями психіки.

3. Методика «4-й зайвий» призначена для виявлення рівня сформованості узагальнення та понятійного розвитку у дітей. Учням надається роздавальний матеріал із намальованими картинками, після чого їм пропонується вибрати картинку, яка, на їхню думку, є зайвою в даному ряду. Ця методика дозволяє оцінити здатність дітей до узагальнення та аналізу, визначити їхні навички розрізнення суттєвих відмінностей між об'єктами або явищами.

Таблиця 3.4.. Результати дослідження сформованості узагальнення та понятійного розвитку за методикою «4-й зайвий»

Таблиця 3.4.

Результати дослідження сформованості процесів мислення за методикою «4-й зайвий»

Рівень розвитку мислення	Кількість дітей (осіб)	Кількість дітей (%)
Високий	5	46%
Середній	9	60%
Низький	1	7%

За висунутими критеріями дітей можна поділити на три групи за рівнем розвитку уваги:

2 бали – високий рівень (5 дитини, 46%);

1 бал – середній рівень (9 дітей, 60%);

0 балів – низький рівень (1 особи, 7%).

Для наочності результати представлені як рисунок:

Рис. 3.4. Результати дослідження сформованості процесів мислення за методикою «4-й зайвий»

Як відображено на рисунку у групі з 15 дітей високий показник сформованості процесів мислення збільшився у 5 школярів,що складає 46% і вище від попереднього показника на 26%. Низький показник розвитку мислення зменшився на 14% і складає всього 7% від загальної кількості дітей.

4. Методика «Розрізні картинки» призначена для вивчення спроможності до цілісного сприйняття та здатності створювати та впізнавати зображення. Вона включає в себе кілька картинок, які розрізані на частини. Дитині послідовно пропонуються різні "головоломки", і вона намагається скласти з них повне зображення.

В Таблиці 3.5. відображено результати дослідження розвитку уяви по методиці «Розрізні картинки».

Таблиця 3.5.

Результати дослідження розвитку уяви методикою «Розрізні картинки»

Рівень розвитку уяви	Кількість дітей (осіб)	Кількість дітей (%)
Високий	3	20%
Середній	9	60%
Низький	3	20%

За висунутими критеріями дітей можна поділити на три групи за рівнем сформованості узагальнення та понятійного розвитку:

2 бали – високий рівень (3 дитина, 20%);

1 бал – середній рівень (9 особи, 60%);

0 балів – низький рівень (3 осіб, 20%).

Для наочності результати представлені у вигляді рисунку:

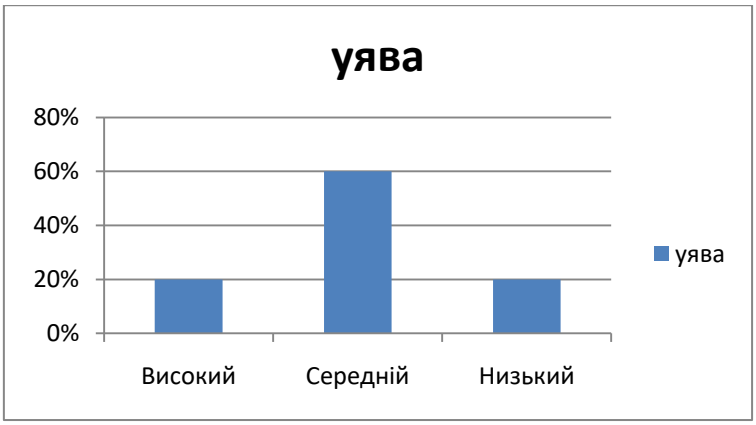

Рис. 3.5. Результати дослідження розвитку уяви методикою «Розрізні картинки»

Як відображено на рисунку високий рівень уяви мають 3 дитини що складає 20%, визначається спроможності до цілісного сприйняття та здатності створювати та впізнавати зображення. Низький рівень уяви спостерігається також у 20% досліджуваних, що суттєво покращилося після проведення корекційних занять.

5. Методика «10 слів» призначена для визначення рівня розвитку пам'яті у дітей. Учням пред'являється ряд із 10 простих слів, які взаємозв'язані за змістом. Діагностика проводиться протягом 10 серій, під час яких дитина повинна з кожним повторенням низки слів підвищувати точність їхнього відтворення. Ця методика спрямована на виявлення та оцінку здатності дитини до збереження та відтворення інформації у пам'яті.

В Таблиці 3.6. відображено результати дослідження розвитку пам'яті у дітей молодшого шкільного віку за методикою «10 слів».

Таблиця 3.6.

Результати дослідження розвитку пам’яті за методикою «10 слів».

Рівень розвитку пам’яті	Кількість дітей (осіб)	Кількість дітей (%)
Високий	1	7%
Середній	10	67%
Низький	4	27%

За висунутими критеріями дітей можна поділити на три групи за рівнем сформованості узагальнення та понятійного розвитку:

2 бали – високий рівень (1 осіб, 7%);

1 бал – середній рівень (10 особи, 67%);

0 балів – низький рівень (4 осіб, 27%).

Для наочності результати представлені нижче у вигляді рисунка:

Рис.3.6. Результати дослідження розвитку пам’яті за методикою «10 слів».

Як відображено на рисунку здатність до збереження та відтворення інформації пам’яті після проведення індивідуальної-корекційної роботи, суттєво покращилася і складає: 7% високий рівень; 67% середній рівень; 27% низький рівень.

Висновок до розділу ІІІ

Під час проведення контрольного дослідження пізнавальної діяльності молодших школярів з РАС виявлено, що у більшості дітей спостерігається поліпшення рівня пізнавальної активності, що досягло позначок "нижче середнього" і "середнього".

1.За даними техніки «ШДІЗ» було виявлено, що у більшості дітей рівень загальної проінформованості зріс на 4%, що дорівнює 3 балам. У другому субтесті (розуміння кількісних і якісних співвідношень молодших школярів з РАС) після проходження індивідуальної програми виявлено незначні зміни покращення результатів у 1.3% що дорівнює 1бал. Результати логічного мислення у третьому субтесті залишилися не змінними, а саме 10 балів (13.3%). У матиматичних здібностях не виявлено покращення результатів, тому показники залишаються такими самими 13.3% що дорівнює 10 балам.

2.За даними методики «Будиночок», спрямованої на дослідження уваги у молодших школярів, було виявлено, що більшість дітей, а саме 60% покращили свої результати до середнього рівня.

3.За даними методики "4-й зайвий", спрямованої на дослідження сформованості узагальнення та понятійного розвитку, було виявлено, що у 60% дітей спостерігається середній рівень розвитку даної якості, а 20% (2 дітей) покращили його до високого рівня.

4.За даними методики «Розрізні картинки» спрямованої на дослідження цілісного сприйняття у молодших школярів, стало відомо, що більше половини дітей суттєво покращили свій рівень, а саме 60% показали середні результати у проходженні методики.

5.За даними методики «10 слів» було виявлено, що рівень розвитку пам’яті на низькому рівні залишився лише у 27% дітей.

Проведене дослідження виявило, що при грамотно складеній індивідуальній програмі, щоденних заняттях та залученні батьків у процес

навчання, особливості пізнавальної діяльності в дітей із діагнозом «ранній дитячий аутизм» показують покращення результатів.

На початковій стадії дослідження у дітей з РАС не було інтересу до невербального спілкування, але після проходження чотирьох тижнів індивідуальної програми ми спостерігаємо покращення результатів у пізнавальній сфері, а саме спостерігається покращення розвитку уваги, пам’яті і сприйняття. Діти краще орієнтуються в матеріалі, а здатність узагальнювати і вирішувати математичні завдання залишилися на тому ж рівні.

Розділ IV. Охорона праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях

4.1. Організація і проведення роботи з охорони праці в освітніх закладах

Однією з основних складових загальної системи управління закладом освіти є система управління охороною праці та безпекою життєдіяльності.

Керівник закладу повністю бере на себе всю відповідальність за організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності у закладі дошкільної освіти. А також повинен забезпечити:

- планування заходів з охорони праці та безпеки життєдіяльності;

- здійснення звітності за відповідними формами;

- контроль за дотримання вимог законодавчих і нормативно-правових актів;

- профілактичну роботу щодо запобігання травм серед надавачів освітніх послуг;

- обов’язкове проведення інструктажів з охорони праці;

- навчання працівників ЗДО та перевірка знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності, пожежної безпеки, цивільного захисту тощо.

При створенні безпечного і комфортного розвивального середовища у закладі дошкільної освіти слід керуватися такими принципами:

а) врахування психологічних закономірностей розвитку дітей на певних вікових етапах;

б) універсальність і динамічність;

в) раціональна організація, комплектування та гнучкий поділ простору на осередки;

г) забезпечення позитивного емоційного навантаження на дітей.

Потрібно завжди проводити технічний контроль за станом приміщень закладу дошкільної освіти. Особливу увагу необхідно приділяти якості

матеріалів, з яких виготовлене обладнання та іграшки і їх відповідності санітарно-гігієнічним нормам.

Керівник ЗДО разом із спеціальними службами (відповідальними особами) повинен здійснювати систематичний контроль за дотримання санітарно-гігієнічних норм, правил протипожежної і особистої безпеки, правил цивільного захисту у всіх приміщеннях закладу.

На початку кожного навчального року проводять організаційні та практичні заходи, які забезпечують пожежну безпеку в закладі дошкільної освіти. Протипожежний режим керівник затверджує згідно наказу, що містить порядок:

- отримання шляхів евакуації ;
- проїзду та стоянки транспорту;
- відключення електроживлення та вентиляційних систем у разі пожежі;
- проходження працівниками навчання та перевірки знань з питань пожежної безпеки, а також проведення з працівниками протипожежних інструктажів;
- організація використання наявних засобів протипожежного захисту;
- плановий огляд електроустановок, опалювального, вентиляційного, технологічного і навчального обладнання;
- у разі виникнення пожежі скликання членів пожежно-рятувального підрозділу добровільної пожежної охорони, осіб, відповідальних за пожежну безпеку, виклики в будь яку пору дня;
- дій у разі виникнення пожежі.

Усі працівники несуть відповідальність у встановленому чинним законодавством порядку за виконання посадових інструкцій, зокрема з питань з охорони праці та безпеки життєдіяльності.

До початку трудової діяльності потрібно оглянути приміщення і якщо виявлено несправності меблів або обладнання треба одразу повідомити керівника закладу. У неперевірене приміщення дітей на заняття не впускають.

Все повинно бути міцно закріплене; суворо забороняється вбивати гачки, цвяхи на рівні зросту дітей.

У зв'язку з пандемією COVID - 19 було змінено порядок роботи закладів. Важливою у профілактиці вірусу є дезінфекція робочого місця. Від того, наскільки якісно проведуть дезінфекцію, залежатиме здоров'я персоналу.

Методи дезінфекції:

а) фізичні — вологе прибирання і провітрювання приміщень;

б) хімічні — обробка поверхонь дезінфекційними засобами, що згубно діють на збудників вірусних хвороб.

Так як пандемія коронавірусної хвороби може виникнути будь-коли, для такого випадку треба передбачити правила в інструкції.

Що стосується спеціального одягу та засобів індивідуального захисту потрібно додати :

- одноразові захисні маски — із врахуванням заміни кожних чотири години (в період надзвичайної ситуації, спричиненої поширенням вірусу)

- одноразові рукавички (під час надзвичайної ситуації, через збільшення інфекційних захворювань)

Під час такої небезпечної ситуації потрібно додатково забезпечити паперовими рушниками, рідким милом, антисептиками для рук, що містять спирт. Дотримуватися наступних профілактичних заходів:

1. На робочому місці носити захисну маску (маска повинна затуляє рот і ніс, а її краї щільно прилягати до обличчя).

2. Маски та рукавички не використовувати повторно (заборонено прати чи обробляти дезінфікуючими засобами, для подальшого використання).

3. Регулярно мити/дезінфікувати руки антисептиком.

4. Не торкатися обличчя немитими руками.

5. Дотримуватися дистанції під час спілкування з іншими людьми.

6. Виконувати рекомендації МОЗ.

7. Проводити дезінфекцію в гумових рукавичках (використовуючи дезінфекційні засоби,які зареєстровані відповідно до законодавства).

8. Якщо відчули симптоми захворювання, попередити керівництво та залишитися вдома

4.2. Соціалізація та формування безпечної поведінки в онтогенезі

Особистість та середовище створюють взаємний вплив та взаємозалежать. Людина з початку свого життя перебуває в оточенні інших людей, що свідчить про особливості її соціальної взаємодії. Здатність формувати психологічно безпечне середовище, а також вміння протистояти загрозам які виникли, свідчать про досить хорошу адаптацію до зовнішнього середовища. Соціалізація – це процес засвоєння індивідом норм та цінностей, в результаті чого формуються соціально важливі риси особистості. Вдало розкрито особливості впливу соціального середовища на становлення психіки людини в психосоціальній концепції розвитку особистості Е. Еріксона. (Е.Еріксон, 2001) Розвиток егоідентичності – достатньо довгий процес, в якому Е. Еріксон виокремлює 8 стадій.

Стадії розвитку особистості за психосоціальною теорією Е.Еріксона:

1 стадія – стадія немовля – від народження до кінця 1-го року. У житті дитини головною є мати, яка піклується, годує та проявляє ласку, завдяки чому в дитини формується базова довіра до світу. Базова довіра проявляється радістю та енергією, від того залежить спокійний сон немовляти, вміння чемно чекати на матір. Розвиток довіри великою мірою залежить від характеру поведінки матері, важливо бути впевненою у своїх діях.

Тривожність та напружена атмосфера в сім'ї сприяють до вироблення в дитини базової недовіри до світу, підозрілості, страху. Відсутність емоційного спілкування дорослих з немовлям спричиняє заповільнення психічного розвитку дитини.

2 стадія – раннє дитинство – від 1 до 3 років. Ідентичність дитини описано формулою: «Я сам» і «Я – те, що я можу». На даному етапі дитина

прагне ходити, їсти, одягатися самостійно. Розумний дозвіл розвиває автономії. Через соціальне несхвалення виробляється невпевненість, слабка сила волі, сором'язливість. Результатом чого є несамостійність дитини.

3 стадія – дитинство – від 3 до 6 років. У даному періоді провідною діяльністю є гра. Дитина має усвідомлення себе як особистості та активно пізнає світ. В неї формується ініціатива через ігрову діяльність. У результаті прогресивного розвитку дитини виникає цілеспрямованість. Неуважність батьків до ігор дитини негативно впливає на її розвиток та призводить до пасивності, невпевненості. У результаті чого виникає почуття провини.

4 стадія – середнє дитинство (шкільний вік) – від 6 до 12 років. Великий вплив на школяра, крім сім'ї, насамперед має школа, яка залучає його отримати знання про майбутнє життя. Після успішного засвоєння дитиною нових знань, у неї появляється віра у себе та чудово розвивається працелюбність. У дитини з'являється прагнення до досягнень. Негативна оцінка дорослих, невдачі, відсутність зацікавлення до навчання призводить до відчуття неповноцінності. Під час переходу від одного періоду до іншого відбувається зміна свідомості дитини, це критичні, перехідні періоди. Діти демонструють непокору та впертість. В той же час дорослим потрібно вміти правильно перебудовувати стосунки з дитиною.

Незнання психологічних особливостей розвитку дитини на різних вікових етапах, може створювати загрозу для психологічної безпеки дитини.

5 стадія – підлітковий вік та юність – від 12 до 20 років. Під час цього підлітки стикаються з проблемами у стосунках з батьками, прийняття свого характеру та тіла, пошук смислу життя. Дозрівають емоційні та пізнавальні функції, підлітки починають використовувати критику, протидію дорослим, в результаті чого виникають конфлікти з батьками. Дитина знаходить своє "Я" та визнання зі сторони оточення. Якщо підліток не може відшукати своє "Я", не розуміє своїх бажань, в такому випадку відбувається регресія до інфантильних реакцій, появляється тривожність, самотність.

Отож, за сприятливих умов формується ідентичність особистості, а за несприятливих – виникає дифузія ідентичності.

6 стадія – молодість – від 20 до 25-30 років. Важливими питаннями для особистості є пошук супутника для подальшого життя, зміцнення зв'язків з своїм оточенням. Людина з'єднує свою ідентичність із іншими людьми, у неї присутнє почуття близькості, співробітництва, інтимності. Отже, внаслідок правильного перебігу подій появляється досвід близьких, інтимних стосунків. Якщо дифузія ідентичності на даній стадії продовжується, це призводить до того, стає самотньою, перебуває на ізоляції.

7 стадія – середній вік (зрілість) – від 25-30 до 50-60 років. На даній стадії відбувається досягнення людиною найвищого розвитку всіх сфер життєдіяльності. Найчастіше це самореалізація та самоствердження особистості в професії та сім'ї. Саме в цих двох сферах, людина вбачає свою необхідність в цьому світі. Особистість здатна на вирішення внутрішньоособистісних протиріч, і саме тут завершується її егоідентичність. Прогрес у розвитку та реалізованість призводить до продуктивності та творчості. Якщо людина не знайшла сфери, необхідної для реалізації свого «Я», немає улюбленого заняття, робота не приносить задоволення і т.п., настає психологічний і фізіологічний регрес. Результатом цієї сфери буде застій.

8 стадія – пізня зрілість – після 50-60 років. Особливість восьмої стадії є повне переосмислення прожитого людиною життя, оцінка реалізації життєвої стратегії. Усвідомлення того, що життя неповторюване і його не зміниш. Це прийняття «себе й життя». Хорошим результатом описаної ситуації є задоволеність прожитим життям та досягнення мудрості. Якщо цього не відбувається, людина розчаровується, втрачає інтерес проживати далі, відчуває, що даремно витратила час. Людина перебуває у стані відчаю. Потрібно зазначити, що на думку Е. Еріксона вирішення проблеми соціалізації на першій стадії аналогічне перебігові стадії останньої. (Пархоменко К.Я., 2019)

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Це дослідження було викликане акцентом на розвиток пізнавальної діяльності, який є ключовим у навчальному процесі. Розвиток універсальних навчальних процесів і пізнання обумовлений умовами, які сприяють розвитку індивідуальних здібностей кожної дитини. Забезпечення рівних можливостей для отримання якісної освіти, враховуючи індивідуальні психологічні та фізіологічні особливості учнів, є важливим аспектом.

Результати проведеного дослідження вказують на особливості розвитку мислення, пам’яті та уваги, які є показниками ефективності навчання. Це допомагає вдосконалити навчальний процес та адаптувати методи навчання для ефективного розвитку пізнавальної діяльності.

Важливо відзначити, що розвиток психіки у дітей із синдромом РАС є нерівномірним. Це призводить до поєднання обдарованості у окремих галузях, таких як музика, технічні науки та гуманітарні науки, з відставанням у розвитку звичайних життєво-необхідних навичок.

Поєднання високої чутливості сенсорної та емоційної, разом із низьким рівнем психічного розвитку, призводить до виявлення дуже обмеженої активної уваги у дітей з аутизмом. З раннього віку такі діти відрізняються відсутністю інтересу до навколишніх предметів. Також у них спостерігаються порушення довільної уваги та її спрямованості. Водночас, завдяки підвищеній чутливості, діти можуть захоплюватися яскравими предметами та виявляти зацікавленість у них. Це одна з характерних особливостей РАС - високий ступінь насиченості психіки дітей.

Для дітей із синдромом РАС характерне особливе реагування на різноманітні стимули. У сприйнятті дитини виявляються спотворення картини реального світу, відмінні від нормальних реакцій. Діти більше зацікавлені не в цілому предметі, а його окремими частинами. Більшість з них виявляє підвищену зацікавленість музикою. Вони також виявляють підвищену

чутливість до запахів, вивчаючи навколишні предмети за допомогою облизування та обнюхування.

Розлади аутичного спектру розміщують дітей з порушеннями психічного розвитку в особливий категорійний ряд. Діти з аутизмом вважаються "складними" дітьми через їхні унікальні особливості, що вимагають спеціальної підготовки. Детальне вивчення цієї проблеми виявляється ключовим, оскільки для розробки ефективних корекційних та навчальних програм необхідне глибоке розуміння цієї проблеми та її конкретних аспектів.

У висновку зазначається, що загалом поставлені завдання у цій кваліфікаційній роботі були виконані. На першому етапі дослідження на підставі аналізу літературних джерел було складено програму методик, які допомогли вивчити особливості пізнавальної діяльності групи дітей із розладами аутичного спектру, віком від 6-8 років. На наступному етапі дослідження було реалізовано діагностику пізнавальної діяльності експериментальної групи дітей з РАС. Третій етап поєднував в собі складання індивідуальної корекційної програми для кожної дитини та її реалізацію. Навчання по індивідуальній програмі тривало чотири тижні. Після чого була проведена повторна, контрольна діагностика пізнавального рівня розвитку дітей з РАС. На кінцевому етапі дослідження було експерементально обґрунтовано ефективність корекційно-розвиткової програми .

На початковій стадії дослідження у дітей з РАС не було інтересу до невербального спілкування, але після проходження чотирьох тижнів індивідуальної програми ми спостерігаємо покращення результатів у пізнавальній сфері, а саме спостерігається покращення розвитку уваги, пам’яті і сприйняття. Діти краще орієнтуються в матеріалі, а здатність узагальнювати і вирішувати математичні завдання залишилися на тому ж рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багрій Я., Винник М., Чуприков А. Ранній дитячий аутизм : Видавництво Івано-Франківської державної медичної академії, Івано-Франківськ, 2005. 48с.

2. Багрій Я., Чуприков А. Ранній дитячий аутизм: сучасні проблеми. вид.: Галицький лікарський вісник, Івано-Франківськ, 2004. 75 с.

3. Бех І. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.

4. Богуш А. М. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с.

5. Богуш А. М., Гавриш Н. В., Саприкіна О. В. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку: підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів шкільної освіти. Вид 2-е. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 408 с.

6. Бужинецька К. Психологічні бар'єри в навчанні дітей із затримкою психічного розвитку. Особлива дитина: навчання і виховання. 2020. Т. 3, № 92. С. 35–43. URL: https://doi.org/10.33189/ectu.v3i92.30

7. Вишньовський В.В., Періг І.М. Методичні рекомендації до написання кваліфікаційної роботи магістра для студентів спеціальності 053 психологія. Тернопіль: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2022. 68 с.

8.Гавриш Н. Безсонова О. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей : методичний посібник. Київ : Слово, 2015. 256 с.

9. Гріньова О. М., Терещенко Л. А. Дитяча психодіагностика: навчально-методичний посібник/авт.-упоряд. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 227 с.

10. Іванова І. Б. Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів. Київ : Логос, 2000. 86 с.

11. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Саммит-кн., 2009. 272 с.

12. Колупаєва А.А. До проблеми понятійно-термінологічних визначень у сучаснійспеціальній педагогіці // Дидактичні та соціально-психологічні аспектикорекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб. Випуск 8. К., 2006. С. 105-109.

13. Курасова А. Т. Дитячий аутизм: особливі діти з особливими потребами : thesis. 2015. URL: http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/20543

14. Лазаренко Т. Психологічна адаптація до процесу навчання дітей 6-8 років із затримкою психічного розвитку : автореф. дис ... канд. психол. наук: 19.00.08. Київ, 2002. 23 с.

15. Лі Ц. Пізнавальна активність як риса особистості. Spiritual-intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century. 2022. № 4. С. 393–396.

16. Лозова В. І. Пізнавальна активність школярів. Харків: 1990. 89 с.

17. Островська К. О., Химко М. Б. Проблеми психологічної діагностики аутичних дітей. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006.38 с.

18. Радченко М. О. Соціально-психологічна допомога батькам дітей із вадами розвитку в контексті хронічної екстремальності/авт.-упоряд. Київ, Магістеріум, (32), 2008. 32 с.

19. Романчук О. Неповносправна дитина в сім'ї та в суспільстві. Львів: Літопис, 2008. 334 с.

20. Романчук О. Розлади спектру аутизму в запитаннях та відповідях. Львів : Колесо, 2009. 168 с.

21. Синьов В. М., Шульженко Д. І. Особливості умови соціалізації дітей з аутистичними порушеннями. Корекційна педагогіка та спеціальна психологіям : збірник наук. праць. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, № 21. 2012. С. 251–256.

22. Скрипник Т. Феноменологія аутизму: Монографія. Видавництво "Фенікс", Київ, 2010. 320 с.

23. Скрипник Т. Діти з аутизмом в інклюзії: сценарії успіху: монографія. 2019. 208 с.

24. Скрипник Т. В. Підготовка дитини з розладами аутистичного спектра до навчання у закладі освіти./ авт.-упоряд. Київ: Альянт, 2019. 84 с.

25. Смоляр Г. Біхевіоральна терапія. Технології психічної інтеграції дітей з аутизмом: У 2-х томах. Т. ІІ. Київ, 249 с.

26. Тарасун В. Аутологія: теорія і практика: підручник. Київ : «Вадекс», 2018. 590 с.

27. Тарасун В., Хворова Г. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом: Навч. посіб. для вищих навчальних заладів: Київ : Наук.світ, 2004. 100 с.

28. Токарева Н. М. Основи педагогічної психології. Тов ВНП "Інтерсервіс", 2013. URL: https://doi.org/10.31812/0564/1758

29. Хворова Г. Особливості корекційно-розвивального навчання дітей з аутизмом. Науковий часопис НПУ ім. МП Драгоманова, 2005. С. 247-258.

30. Хоманська Т. В. Психологічні механізми соціалізації дітей з аутизмом: компетентнісний підхід : магістерська робота. 2020. URL: https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/4795

31. Червонна Т. Ш. Корекційні заняття з розвитку психічних процесів у дітей 4-6 років /авт.-упоряд. Харків, 2009. 58 с.

32. Шевчук В. В., Клименко Ю. О. Комплексні порушення розвитку в дітей: наукові підходи та психологічні особливості. *Pedagogical and psychological sciences: regularities and development trends*. 2020. P. 434–451. URL: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-023-0-27

33. Шульженко Д. Аутизм – не вирок. Львів: Кальварія, 2010. 122 с.

34. Шульженко Д. Методологія інклюзивної форми освіти: зб. наук. пр. / за ред. В. М. Синьова. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. № 33. С.104 - 114.

35. Шульженко Д. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: Київ : Слово, 2009.

36. Шульженко Д., Андрєєва Н. Корекційний розвиток аутичної дитини:(книга для батьків та педагогів) Київ: ДМ Кейдун, 2011.

37. Яценко Т. Діагностика психічного розвитку дітей дошкільного віку. Методичний посібник. ДНЗ №57: Кременчук, 2011. 84 с.

38. Bahriy Y. Chuprykov A., Chuprykova E. New directions in studying early infantile autism. Aggression, suicidology, victimology, therapy and prophylaxis nicotine addiction. Fifth national conference with international participation of college private psychiatric practice, Bulgaria, 2004.

39. Baron-Cohen, S. Autism: a specific cognitive disorder of ‘mindblindness’. Аутизм: специфічний когнітивний розлад "mindblindness". Міжнародний огляд психіатрії. International Review of Psychiatry, 2, 1990. 79-88.

40. Frith, U. & Happe, F. Autism: beyond ‘theory of mind’. (Аутизм: поза «теорією розуму»). Cognition, 50, 1994. 115-132.

41. Happe, F.G.E. Autism: cognitive deficit or cognitive style? (Аутизм: когнітивний дефіцит чи когнітивний стиль?). Trends in Cognitive Sciences, 3, 1999. 216-222. (Тенденції в галузі когнітивних наук).

42. Robert M. Joseph Eunice Kennedy Shriver Center, Waltham. Neuropsychological frameworks for understanding autism International Review of Psychiatry (Нейропсихологічні основи розуміння аутизму. Міжнародний огляд психіатрії), 11, 1999. 309 – 325.

43. Shopler E., Reichler R., Bashford A. Profi l Psychedukacyjny PEPR.– Gdansk: SPOA, 1995.

44. Shopler E., Reichler R., Lansing M. Thechniki nauczania dla rodzicow I profesjonalistow.– Gdansk: SPOA, 1995.

45. Shopler E., Reichler R., Parents as cotherapists in the treatmertn of psychotic children // Journal of Autism and Childhood Schzophrenia, 1971.– V.1.– P.87-102.

46. Wing, L. Early Diagnosis and the Impact of Autistic Handicap on the Family. Paris: Autism-Europe.1984.

47. Wing L., Związek między zespołem Aspergera i autyzmem Kannera.W. Frith U (red.).PZWL, Warszawa, 2005: 115-49.

ДОДАТКИ

Додаток А

Індивідуальний план реабілітації

Загадковий Іван Тарасович

1 тиждень

Понеділок

Заняття 1: Розвиток мовлення

Тема: Знайомство з педагогом ,з класом

Обладнання: картина кімнати для занять, фотографії дітей

Зміст заняття :

Ситуація 1: педагог знайомиться з дитиною називає своє ім'я, потім пропонує назвати дитині своє ім'я .

Виявляється:

- розуміння зверненого мовлення
- відомості дитини про себе

Ситуація 2: огляд кімнати для занять (стін, стелі ,вікон, дверей, стола і стільців)

Виявляється:

- вміння розподіляти та утримувати увагу

Ситуація 3: бесіда педагога з дитиною про призначення кімнати для занять ,її частин та предметів які в ній знаходяться.

Виявляється:

- уявлення про навколишній речі і предмети

Ситуація 4: педагог вивішує на дошку картину "кімната для заняття". Розглядання картини . Впізнання та називання деяких предметів, що намальовані на картині.

Виявляються:

- об'єм уваги
- словниковий запас

- вміння співвідносити слова-назви із зображенням предметів

Заняття 2: Письмо

Тема : формування графо-моторних навичок

Обладнання: плакати з малюнками, листи з малюнками для дитини, олівці

Зміст заняття:

Ситуація 1: Педагог повідомляє дитині ,що на занятті вони будуть вчитися проводити олівцем лінії в різних напрямах . Спочатку дається завдання поставити лікті на стіл і стискати кулачки та розтискати пальчики. Педагог пропонує показати праву - ліву руку. Потім пропонується пальчикова гра “по гриби” (педогог читає віршик і одночасно проводить дії з пальцями)

Виявляється:

- розуміння змісту завдання
- розрізнення правої лівої руки
- дрібна моторика

Хід гри “по гриби”

Додаток 1

Виявляється :

- дрібна моторика
- переключення рухів
- можливість наслідування
- вольові зусилл

1 тиждень

Середа

Заняття 1: Лічба

Тема: Геометричні фігури

Обладнання: коробки, картки із зображенням геометричних фігур і відповідної форми різних предметів, смужки паперу із зображеними контурами фігур, шаблони форми, чарівний мішечок з набором предметів

Зміст заняття:

Ситуація 1:

Пальчикова гра:

раз два три чотири п’ять
будем пальці рахувати
всі міцні хороші
між собою схожі

Підняти кисть правої (лівої)руки вгору, широко розставивши пальці . По черзі згинати їх у кулачок починаючи з великого.

Тихше ,тихше, не кричить
наших діток не будь!
Будуть птахи щебетати
будуть пальчики вставати

Розгойдати кулачок вгору-вниз в лад з ритмом рядків з вірша, а на слова “вставати “ - розкрити кулачок, широко розставивши пальця. Вправу виконати спочатку однією рукою, потім – другою, а на завершення обома разом

Виявляється :

- розуміння завдання та здібність виконати дії за наслідування

Ситуація 2:

Перед дитиною на столі лежить по три коробочки ,на одній приклеєний трикутник, на другий – квадрат, на третій – коло. Педагог пропонує дитині розкласти карточки у відповідні три коробки. Потім дитину просять показати коло, квадрат ,трикутник.

Виявляються:

- здібність здорового сприймання та співвідношення форми
- знання форми
- вміння виділяти форму за назвою

Ситуація 3:

Необхідно розкласти карточки із зображенням предметів (наприклад: кулька, піраміда, книга, ґудзики, кругла і квадратна коробка, башта) в коробки ,де лежать фігури відповідної форми.

Виявляється:- вміння знайти зображення ,схожі за формою і за зразком

Ситуація 4 :

Гра “Відгадай “

Педагог на спині дитини обводить одну із фігур, слід співвіднести відчуття із знайомою формою, по можливості назвати форму.

Виявляються:

- тактильні відчуття
- можливості наочно-образного мислення

1 тиждень

П’ятниця

Заняття 1: Самообслуговування

Тема: Частини тіла

Ситуація 1: Пальчикова гра

Кран відкрийся, кран закрийся
Ніс помийся ,ніс помийся
Щічки, вуха, рот і очі і окремо голова.
Шия, шия умивайся,
Плечі, груди, черево, спина .
Руки , ноги, Ось і Я

На перший рядок- імітація пальцями правої руки відкриття крану.

При переліку частин тіла злегка обома руками їх погладжуємо. На останньому рядку руки складаємо на грудях і говоримо: Ось і я!

Виявляються:

- стан моторики
- синхронність рухів обох рук

- координація рухів
- можливість наслідування
- довільність рухів

Ситуація 2: Педагог просить дитину показати і назвати частини тіла

Виявляється:

- вміння орієнтуватися у особистій схемі свого тіла
- знання і називання частин тіла
- стан мовлення

Ситуація 3: Гра “знайди у себе “

Педагог показує на собі, наприклад : вухо . Дитина показує на собі

Виявляється:

- зацікавленість
- увага
- здібність до цілеспрямованої діяльності

Додаток Б

Дидактичний матеріал для техніки швидкої діагностики інтелектуальних здібностей дітей 6 – 7 років (ШДІС).

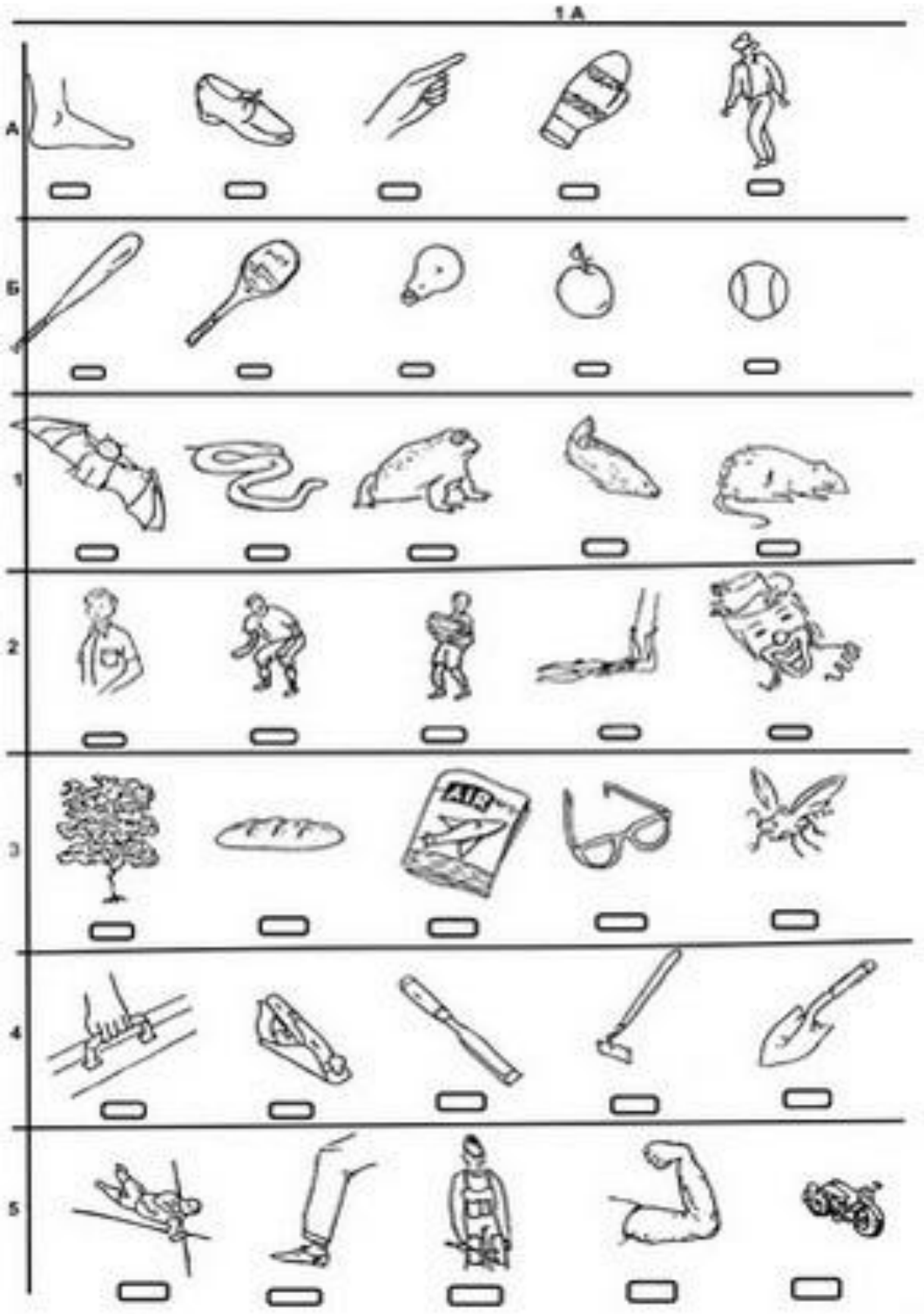

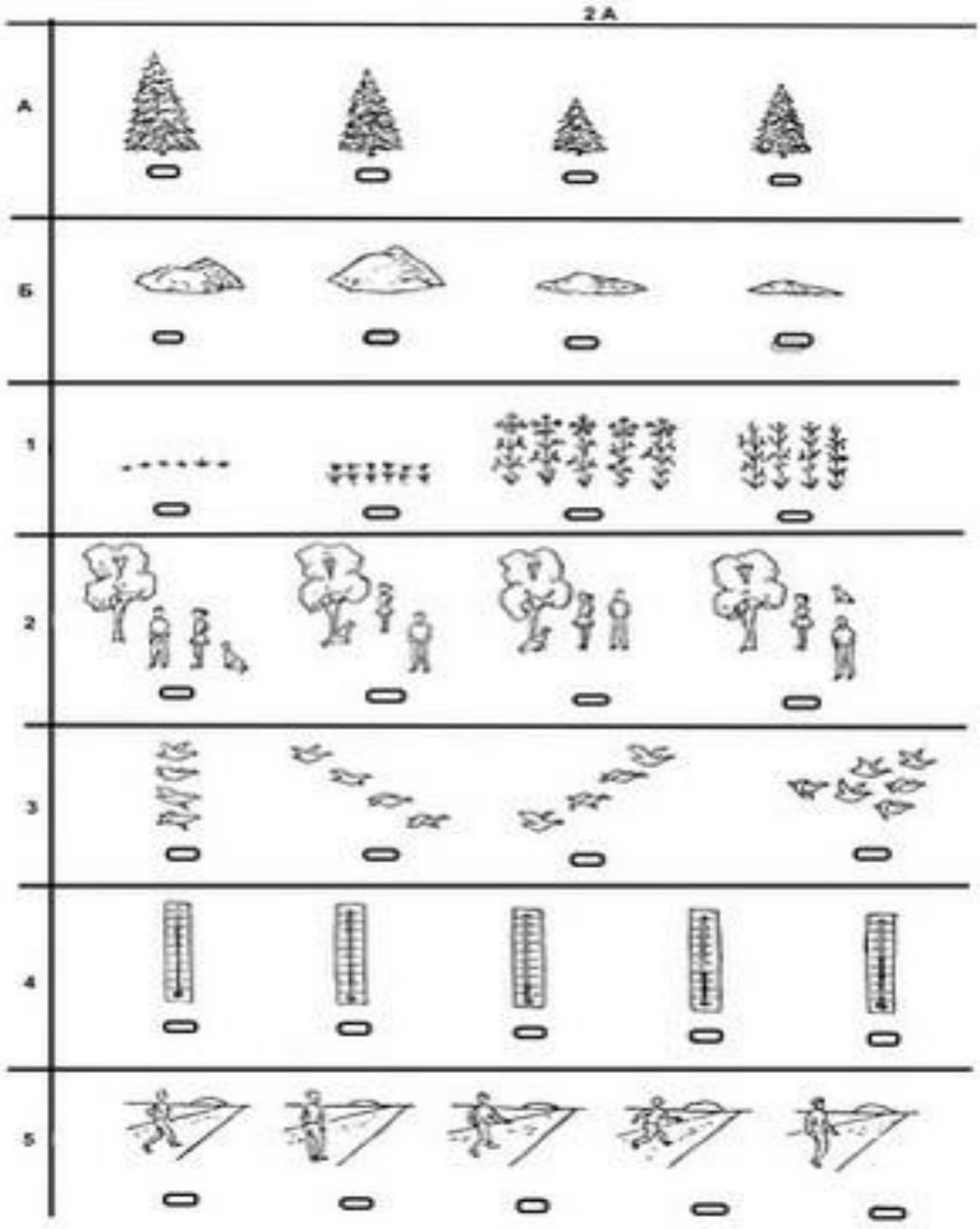
2A
A
Б
1
2
3
4
5

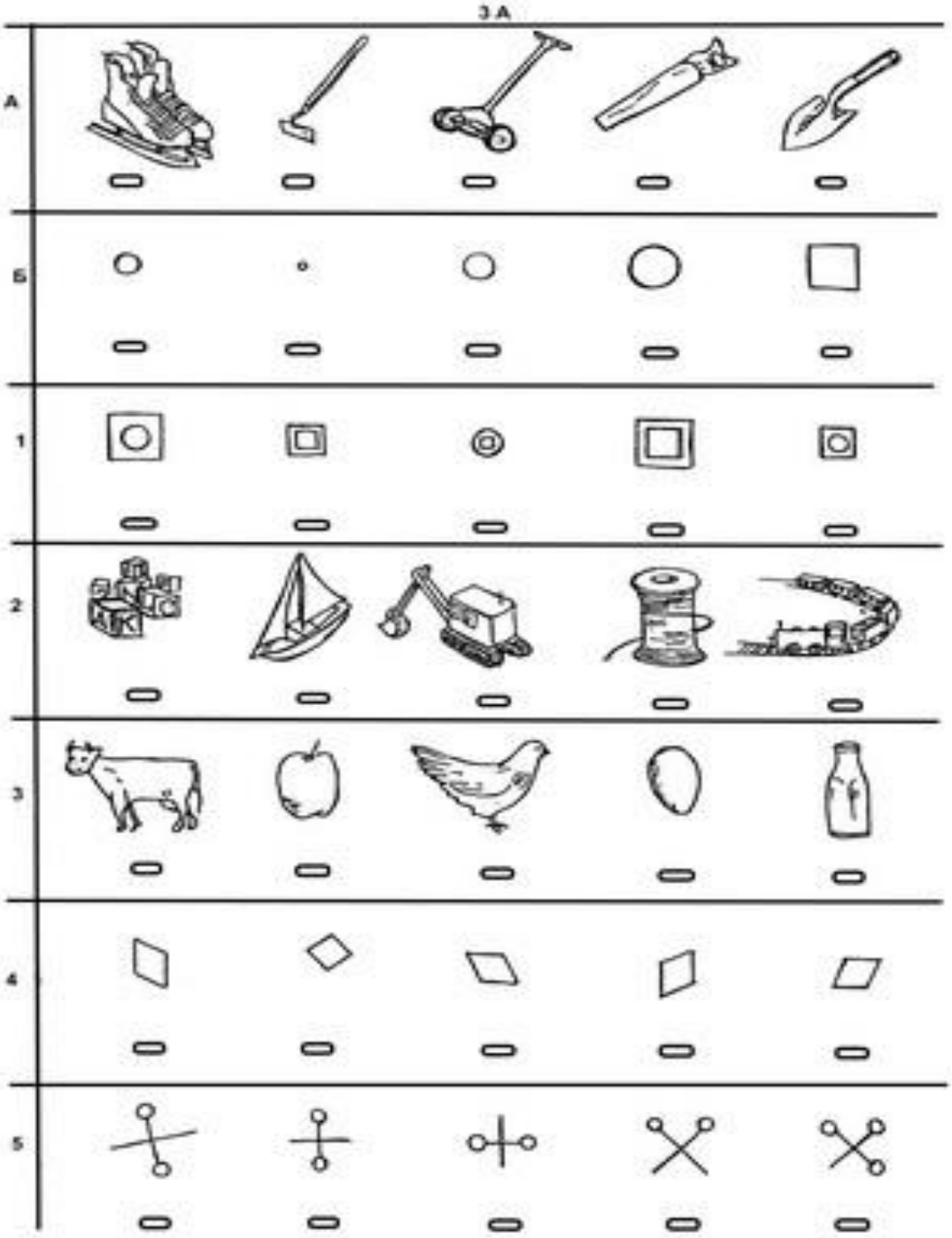
3A
A
B
1
2
3
4
5

4 А

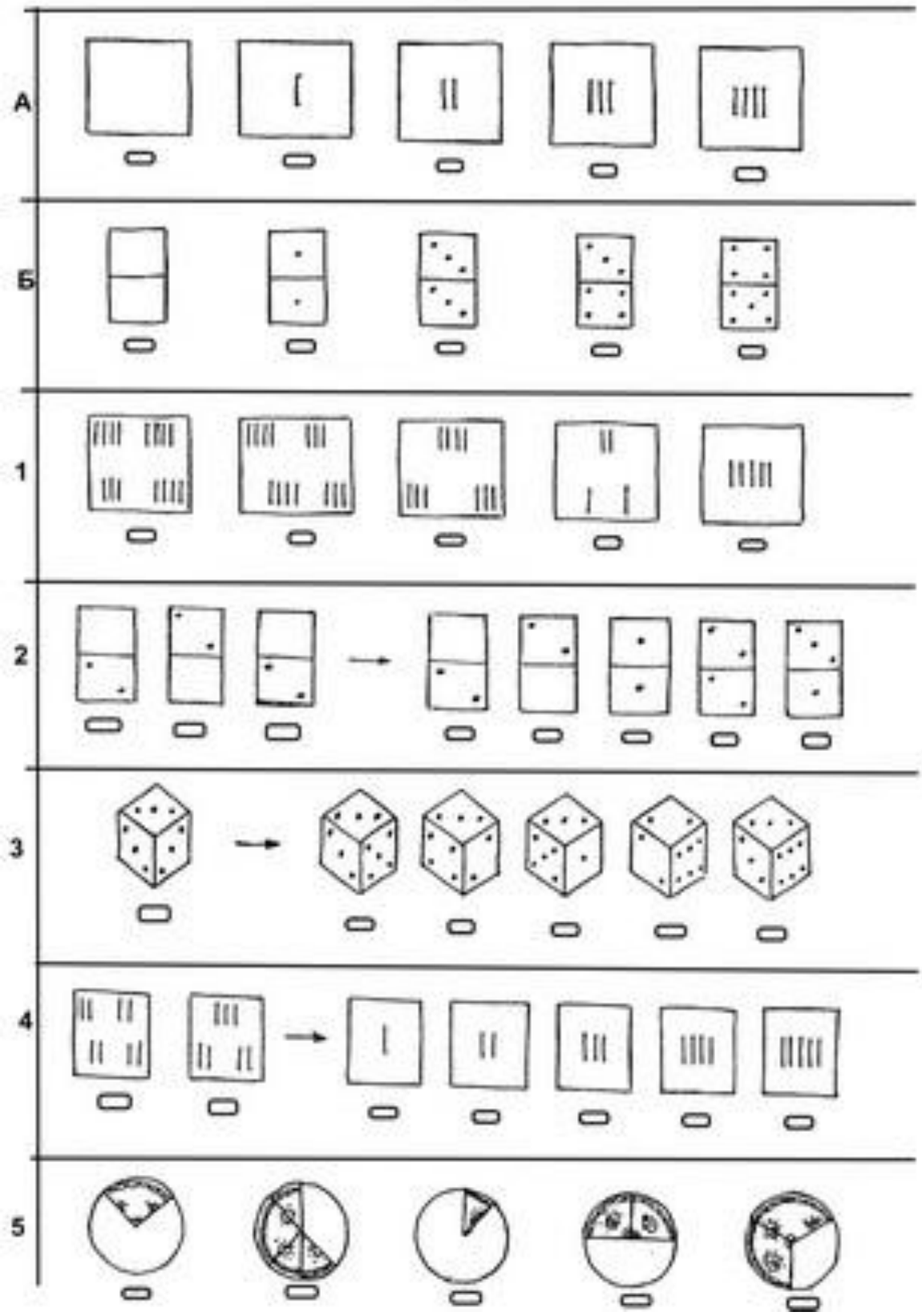

18

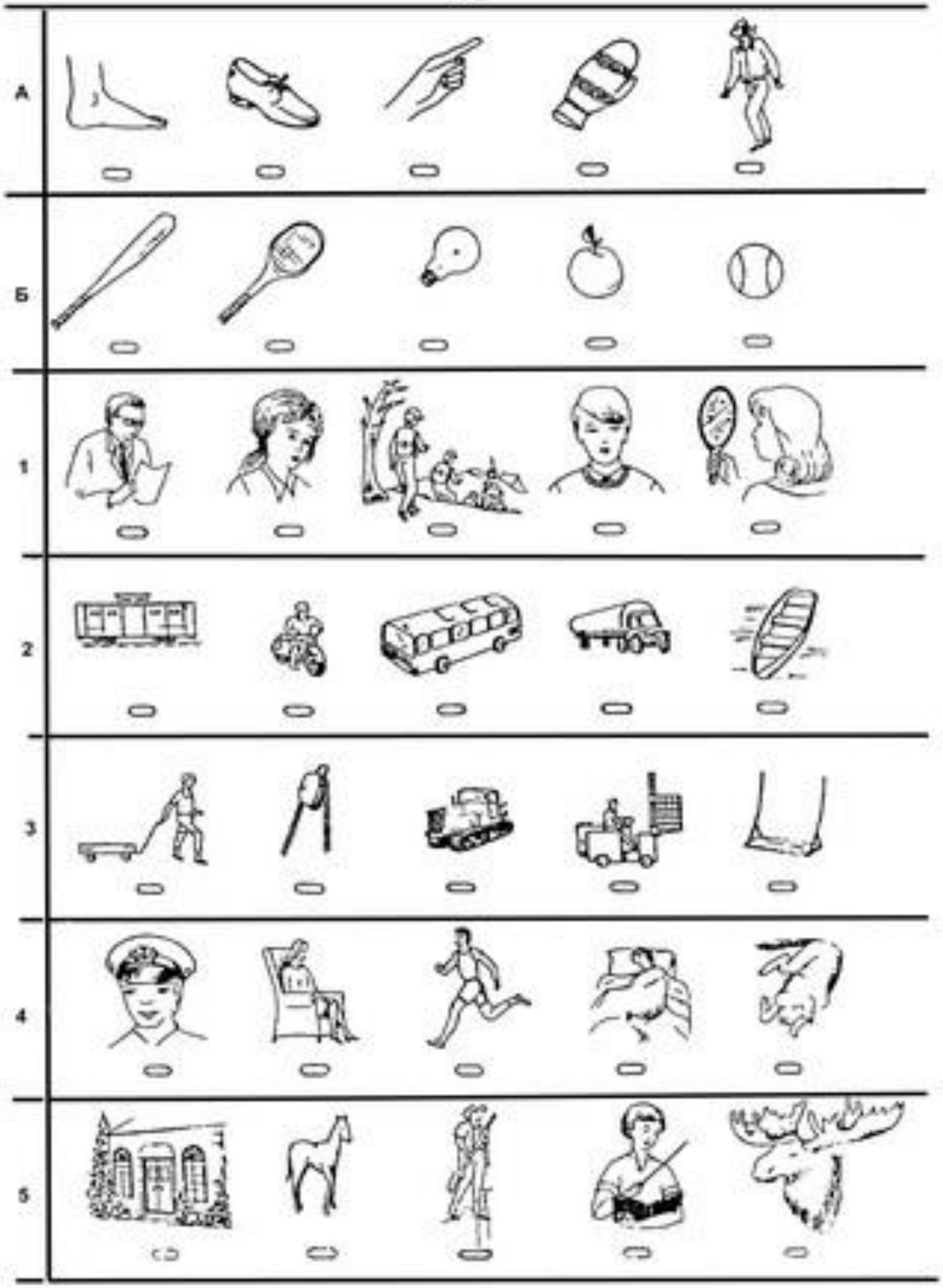

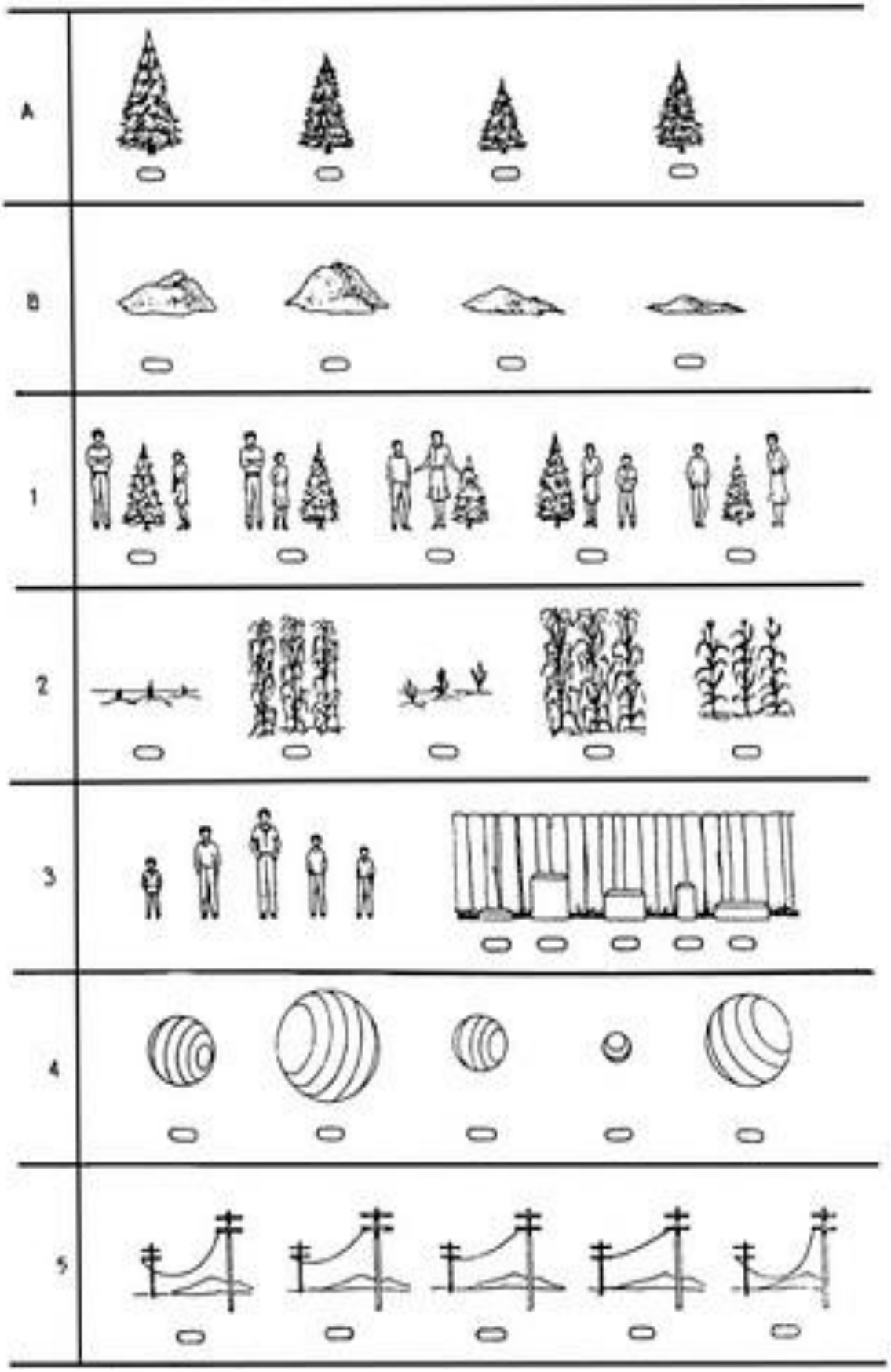
A
B
1
2
3
4
5

3B

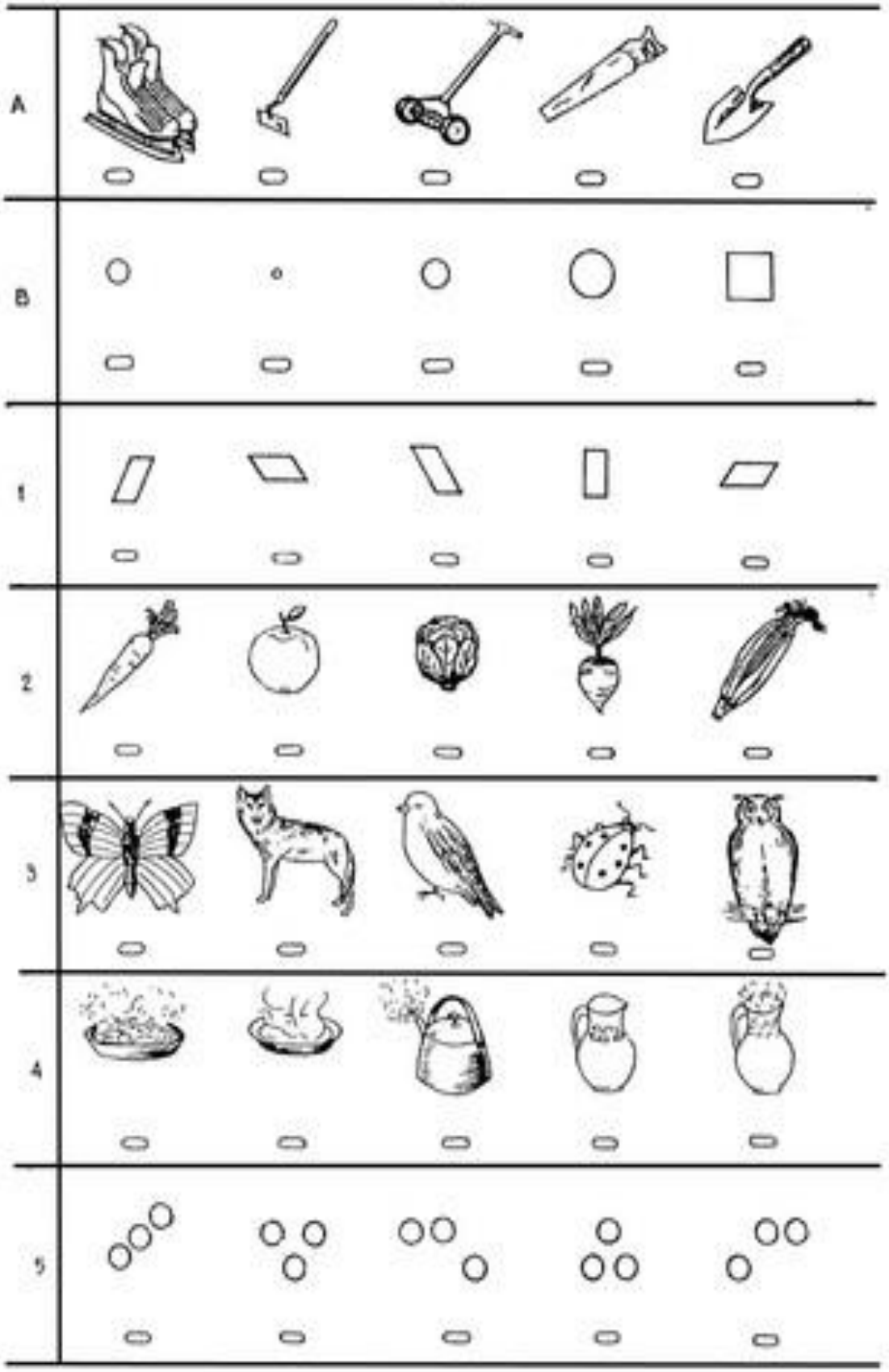

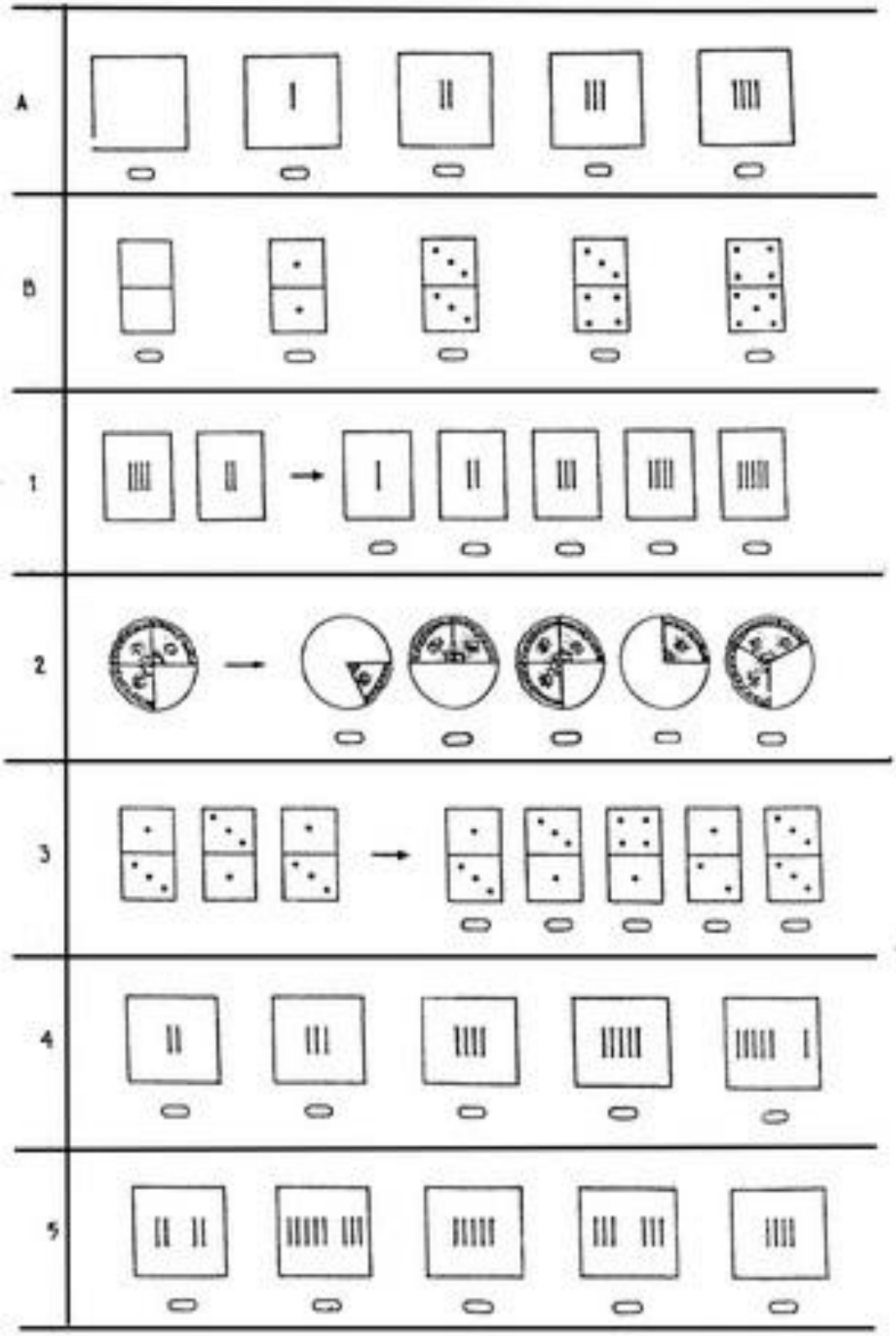
A
B
1
2
3
4
5

Додаток В

Експрес методика ‘‘Будиночок’’

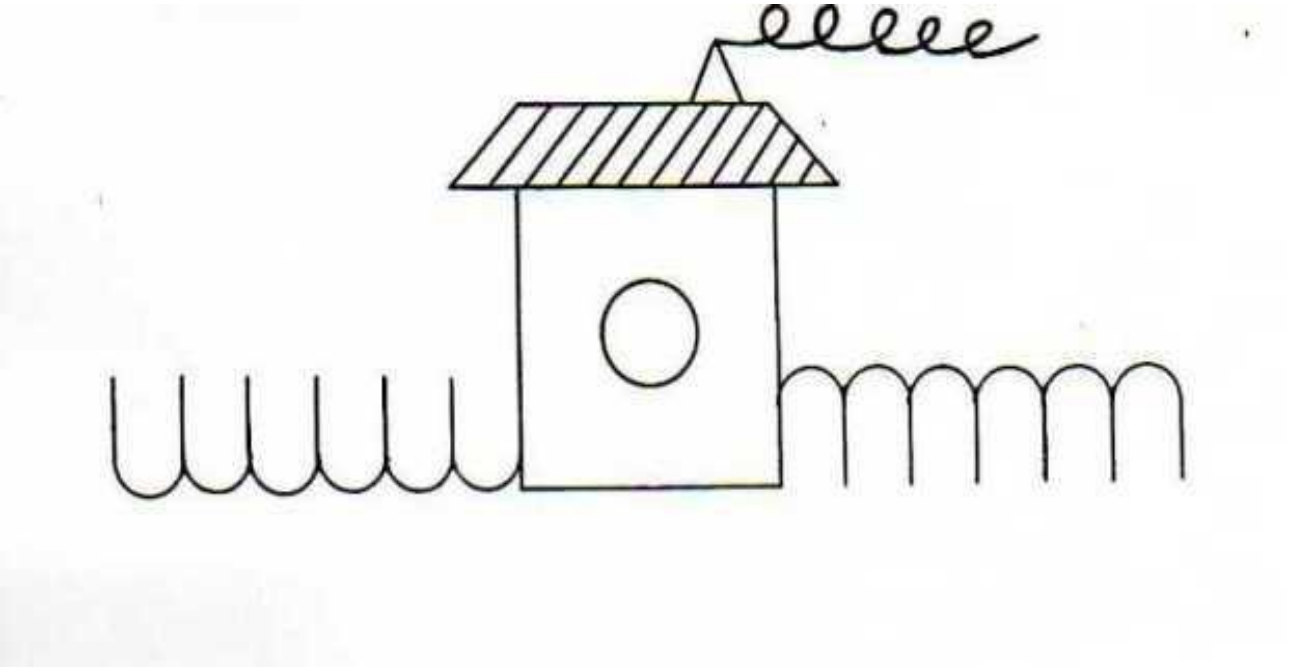

Експрес Методика «4-й зайвий»

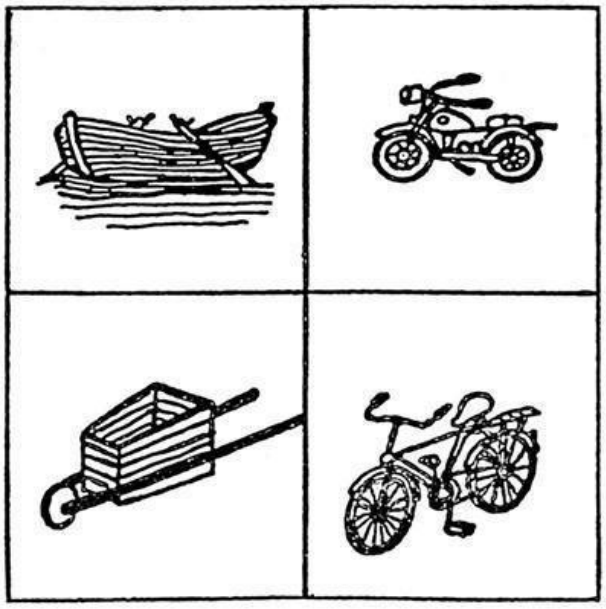

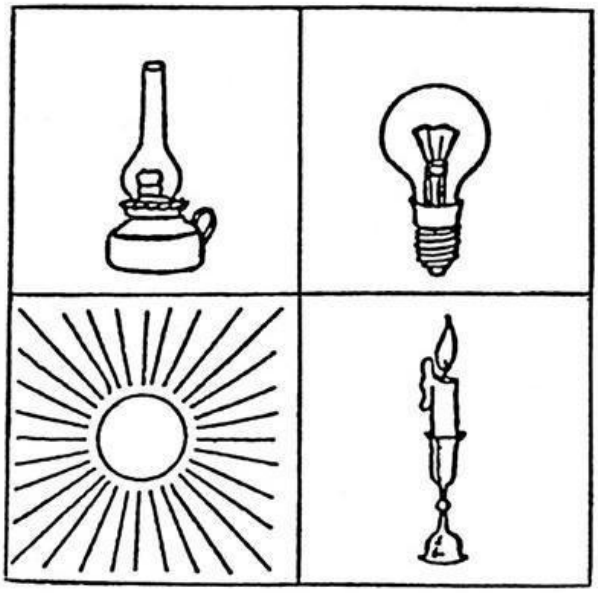

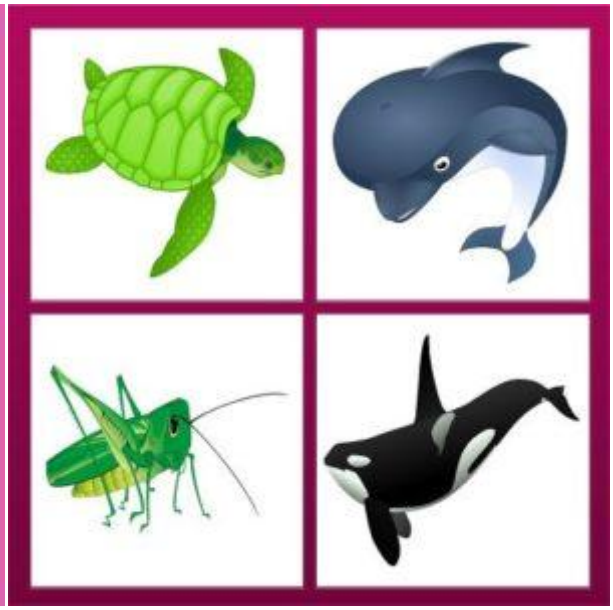

Додаток Е

Експрес методика «Розрізні картинки»

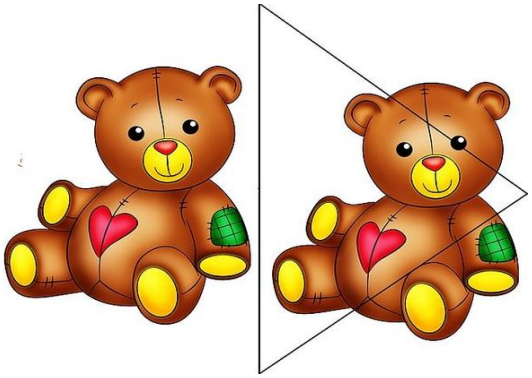

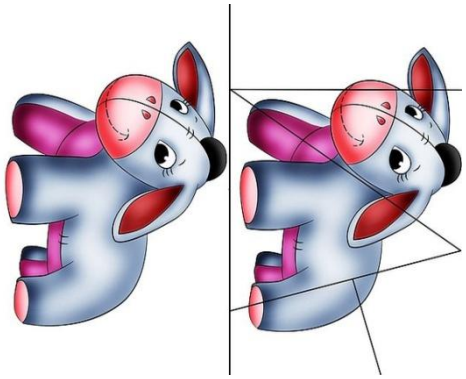

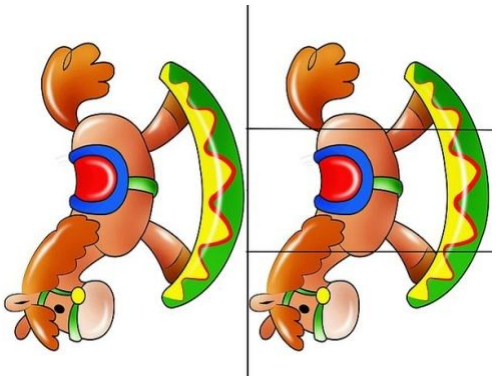

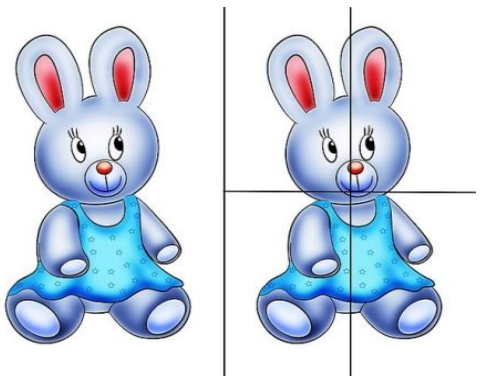

Додаток Ж

Методика «10 слів» вимірює розвиток пам’яті дітей. Дитині пред’являється ряд із 10 простих слів, які пов’язані за змістом. Діагностика проходить у 10 серій. Дитина повинна з кожним повторенням низки слів збільшувати точність їхнього відтворення.

Ліс, хліб, вікно, стіл, вода, брат, кінь, гриб, мед, вогонь.